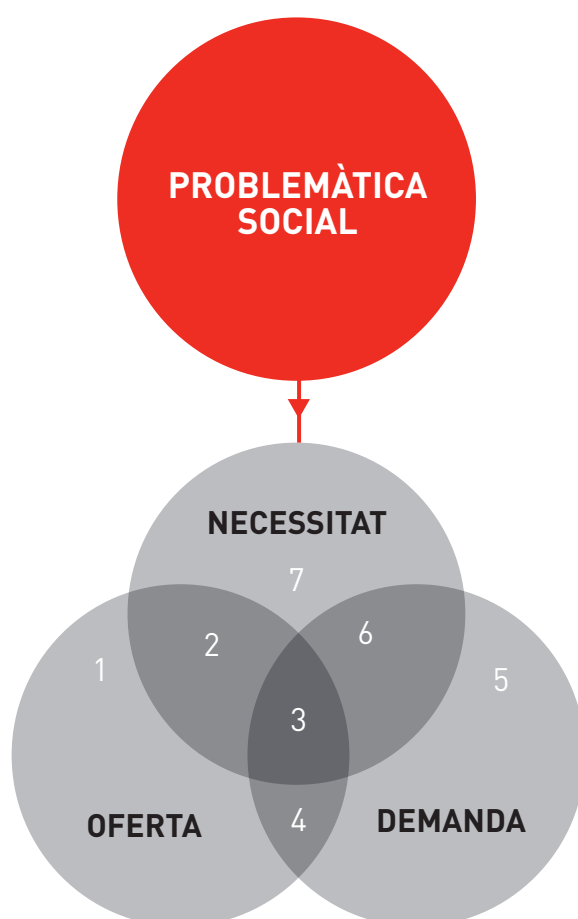

Guia pràctica 2

Avaluació de necessitats socials

Col·lecció Ivàlua de guies pràctiques
sobre avaluació de polítiques públiques

ivàlua Institut Català d'Avaluació
de Polítiques Públiques

Institucions membres d'Ivàlua:

©2009, Ivàlua

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest document, ni el seu tractament informàtic, ni la seva transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o altres mètodes, sense el permís del titular del Copyright.

Autor: David Casado, Analista d'Ivàlua

Disseny: petitcomite.net

Impressió: Cevagraf, s.c.c.l.

Primera edició: Juny de 2009

Dipòsit legal: B-26962-2009

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	PAG. 5
1. CONCEPTES INTRODUCTORIS	PAG. 7
1.1. PROBLEMES I NECESSITATS: LA RAÓ DE SER DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES	pag. 7
1.2. LES FASES DE L'AVAUACIÓ DE NECESSITATS I EL CICLE DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES	pag. 8
1.3. ELS USOS DE L'AVAUACIÓ DE NECESSITATS	pag. 17
1.4. QUI VALORA LES NECESSITATS I COM?	pag. 19
1.5. ÀMBIT TERRITORIAL, POBLACIÓ DE REFERÈNCIA I POBLACIÓ DIANA	pag. 22
2. MÈTODES PER AVALUAR NECESSITATS	PAG. 24
2.1. MÈTODES QUANTITATIUS I QUALITATIUS	pag. 24
2.2. REALITZACIÓ D'UNA ENQUESTA	pag. 25
2.3. EXPLOTACIÓ D'UNA ENQUESTA JA EXISTENT	pag. 34
2.4. REGISTRES ADMINISTRATIUS	pag. 35
2.5. COMBINACIÓ DE FONTS SECUNDÀRIES: MÈTODES D'ESTIMACIÓ INDIRECTA	pag. 36
3. LA PLANIFICACIÓ D'UNA AVALUACIÓ DE NECESSITATS EN 6 PASSOS	PAG. 41
PAS 1: EL TIPUS DE POLÍTICA I EL PROPÒSIT DE L'AVAUACIÓ	pag. 41
PAS 2: EL PROBLEMA, LA POLÍTICA, L'ÀMBIT TERRITORIAL I LA POBLACIÓ DE REFERÈNCIA	pag. 42
PAS 3: QUINES PREGUNTES VOLEM RESPONDRE?	pag. 42
PAS 4: FONTS D'INFORMACIÓ	pag. 43
PAS 5: L'ANÀLISI DE LES DADES	pag. 45
PAS 6: INVENTARI DE RECURSOS DISPONIBLES PER A L'AVAUACIÓ	pag. 46
BIBLIOGRAFIA	PAG. 47
ANNEX. GUIA DE RECURSOS	PAG. 48
MANUALS	pag. 48
ENQUESTES	pag. 49
EFECTIVITAT DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES	pag. 50
BASES DE DADES DOCUMENTALS	pag. 51
ESTADÍSTIQUES INTERNACIONALS	pag. 51

INTRODUCCIÓ

Quantes persones grans no poden tenir cura d'elles mateixes? Quines són les seves característiques? Com es defineixen les propostes d'intervenció que milloraran el punt de partida? La raó de ser de qualsevol política pública és mirar de donar resposta a una determinada problemàtica o necessitat social. Realitzar un bon diagnòstic d'aquesta problemàtica és un requisit fonamental per tal de dissenyar polítiques efectives. Atès que aquestes necessitats evolucionen, cal avaluar-les constantment i fer els ajustaments oportuns de les polítiques ja en marxa. El propòsit general de la guia que teniu a les mans és descriure els conceptes i les tècniques de l'avaluació de necessitats, que és la disciplina dins de l'avaluació de polítiques públiques que pretén donar resposta a les qüestions anteriors. En qualsevol cas, tractant-se d'una guia de caràcter introductori, hem optat per acotar l'abast dels temes a tractar.

La primera acotació té a veure amb el tipus de problemes socials i polítiques públiques en què centrarem la nostra atenció. Una política pública, entesa en un sentit ampli, pot considerar-se qualsevol activitat que impliqui el finançament i la provisió d'un servei (p.ex. un museu municipal), la regulació d'una determinada activitat (p. ex. la prohibició de fumar), la producció directa d'un bé (p. ex. la construcció d'escoles o carreteres), o la concessió d'ajuts financers (p. ex. desgravacions a empreses), etc. No obstant això, la guia se centra únicament en polítiques públiques de caràcter personal, com ara la sanitat o els serveis socials, que comparteixen el propòsit d'intentar mitigar problemes que pateixen els individus (malaltia, pobresa, dependència, etc.). El que justifica aquesta elecció és que el gruix de l'avaluació de necessitats, i de les tècniques que s'hi apliquen, tenen a veure amb aquest tipus de polítiques. Així doncs, tractant-se d'una guia introductòria, hem optat per restringir l'abast de les polítiques considerades a programes que impliquen la provisió de serveis personals. Tanmateix, si bé les fonts i les tècniques de recollida i tractament de la informació poden variar substancialment, els mètodes que presentarem podrien aplicar-se amb algunes adaptacions a d'altres àmbits d'intervenció pública.

En segon lloc, a més de centrar-nos en l'àmbit dels serveis personals, hem considerat aquelles tècniques d'avaluació de necessitats que pretenen resoldre problemes relacionats amb el disseny i la planificació d'intervencions públiques a nivell agregat. Aquest tipus d'avaluacions, que posen l'èmfasi en l'abast poblacional dels problemes socials i en l'estimació dels serveis necessaris per àmbits territorials grans, contrasten amb un altre tipus d'avaluacions de necessitats: les que diàriament realitzen els professionals encarregats de proveir els serveis a persones en particular, com ara el metge que avalua les necessitats d'atenció dels seus pacients o el treballador social que valora el tipus de mesura laboral que més convé a un perceptor de la renda mínima. En aquest sentit, donat que l'èmfasi d'aquest cicle de formació es troba en els aspectes "macro" de les polítiques públiques, les avaluacions de necessitats que realitzen els professionals en la seva pràctica diària queden fora de l'abast de la guia.

La guia s'estructura de la manera següent. El primer apartat introdueix els conceptes bàsics de l'avaluació de necessitats: quins tipus de necessitats cal avaluar, els components bàsics d'aquest tipus d'avaluacions o els propòsits que poden motivar-ne llur realització. Al seu torn, en el segon apartat, es descriuen el conjunt de tècniques que poden utilitzar-se a l'hora de portar a terme una avaluació de necessitats, tot destacant els avantatges i les limitacions de cadascuna d'elles. En el tercer apartat, en funció dels elements analitzats en els apartats anteriors, es proposa un "protocol" que permet abordar la planificació d'una avaluació de necessitats en uns pocs passos. Finalment, per a aquells que vulguin saber més i els agradin les noves tecnologies, la guia ofereix en annex una selecció de recursos que poden resultar útils a l'hora de portar a terme una avaluació de necessitats.

1. CONCEPTES INTRODUCTORIS

1.1 PROBLEMES I NECESSITATS: LA RAÓ DE SER DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

La finalitat última d'una política pública, allò que justifica la seva existència, hauria de ser mitigar un determinat problema social. En aquest sentit, un problema social pot conceptualitzar-se com l'existència d'una discrepància entre allò que és (l'estat actual) i allò que hauria de ser (l'estat desitjat). L'objectiu de la política pública consistiria a modificar l'estat actual de coses, mitjançant el conjunt d'intervencions que es prevegin en cada cas, per tal d'aproximar-nos a la situació desitjada. Des d'aquesta perspectiva, els exemples que poden posar-se sobre polítiques públiques que pretenen mitigar problemàtiques socials són pràcticament il·limitats: la renda mínima d'inserció és una política concebuda per garantir a persones que no tenen recursos de cap mena (estat actual) uns ingressos i unes accions socioformatives que els permetin assolir un certa autonomia econòmica (estat desitjat); les dificultats d'alguns joves per accedir a un habitatge s'intenten mitigar a través d'ajuts econòmics, etc¹.

Partint d'aquesta caracterització de les polítiques públiques, els estudis que porten a terme "avaluacions de necessitats" es poden classificar en dos grans grups: d'una banda, aquells que es focalitzen en l'anàlisi de la problemàtica que justifica la intervenció pública; i de l'altra, aquells que a més de caracteritzar l'abast de la problemàtica, tracten de valorar els serveis necessaris per generar el canvi en l'estat de coses a què ens referíem anteriorment. El concepte de necessitat que s'utilitza en un i altre cas no és el mateix i convé tenir-ho present. Així, en els estudis d'anàlisi de la problemàtica, les necessitats que s'avaluen tenen a veure amb la discrepància entre la situació inicial d'un individu (ser pobre) i la situació desitjada (no ser-ho); és un tipus de necessitat que alguns autors anomenen de "rendiment" (*performance needs*). En canvi, quan l'èmfasi es posa en la intervenció que portem a terme per mitigar la problemàtica, la necessitat que s'avalua és la necessitat de serveis o prestacions (*treatment needs*); a tall d'exemple, seguint amb la pobresa, el que avaluaríem en aquest cas serien els tipus de prestacions que es necessiten per treure els individus d'aquesta situació. El quadre 1 il·lustra les diferències entre tots dos tipus de necessitats en el cas de les persones amb problemes de dependència.

QUADRE 1 NECESSITATS DE RENDIMENT O NECESSITATS DE SERVEIS: EL CAS DE LA DEPENDÈNCIA

Les persones dependents, segons una definició ja clàssica del Consell d'Europa, són aquelles que, per raons lligades a la manca o pèrdua de capacitat física, psíquica o intel·lectual, necessiten de l'ajuda d'altres per a la realització de les activitats de la vida diària (vestir-se, banyar-se, menjar..). El concepte de necessitat a què remet aquesta definició, per tant, està relacionat amb un problema de "rendiment": les persones dependents no poden realitzar autònomament certes activitats.

Una qüestió de naturalesa diferent és conèixer quines són les necessitats de serveis de les persones dependents. En aquest sentit, dues persones igualment dependents en termes de rendiment, poden necessitar serveis ben diferents: així, en el cas d'un individu que tingui el seu cònjuge per cuidar-lo, el servei necessari pot ser simplement unes hores d'ajuda domiciliària; en canvi, una persona amb el mateix grau de dependència, que no compti amb un cuidador informal, probablement necessiti ser ingressat en una residència.

Font: Elaboració pròpia.

De fet, avaluar necessitats de rendiment o de serveis no constitueix dos enfocaments alternatius, sinó que més aviat representen dos estadis diferents de desenvolupament de l'avaluació de necessitats. Així, per tal de poder avaluar els serveis que un determinat col·lectiu necessita és evident que cal avaluar prèviament l'abast de la problemàtica. Qualsevol avaluació de necessitats de serveis, per tant, ha d'incorporar una avaluació prèvia de la problemàtica social que es pretén mitigar. D'altra banda, les avaluacions que tan sols avaluen necessitats de rendiment, malgrat resulten d'interès per valorar l'abast d'un determinat problema, són de poca utilitat per als decisors públics: la clau per dissenyar una nova política, o per reformular-ne una d'existente, és conèixer els serveis i les prestacions que es necessiten per mitigar el problema en qüestió.

1.2 LES FASES DE L'AVALUACIÓ DE NECESSITATS I EL CICLE DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

S'acostuma a pensar que l'avaluació de necessitats és una tasca que es porta exclusivament a terme durant la fase de disseny d'una nova política i que, per tant, és un tipus d'avaluació *ex-ante* (vegeu: Ivàlua. Guia pràctica, 1). No obstant això, hi ha moltes avaluacions de necessitats que es realitzen sobre polítiques públiques que porten temps funcionant. I és normal que sigui així, ja que la fesomia de les problemàtiques socials canvia al llarg del temps, com ho fa també el ventall de serveis i prestacions disponibles per fer-hi front. Així doncs, fent esment a les peculiaritats que suposa avaluar les necessitats d'una política ja existent o d'una de nova, el present apartat fa un breu repàs de les tres fases que componen una avaluació de necessitats: l'anàlisi de la problemàtica, l'estimació del tipus i volum de serveis necessaris, i l'anàlisi de la relació entre aquestes necessitats i la utilització que realment s'estigui fent dels serveis.

FASE 1. DEFINICIÓ DE LA PROBLEMÀTICA, ABAST, FACTORS ASSOCIATS I CAUSES

La primera tasca que s'ha de portar a terme en abordar una avaluació de necessitats és **definir quina és la problemàtica social** que la intervenció pública pretén redreçar. En aquest sentit, a més de recórrer als estudis previs que s'hagin pogut realitzar arreu, resulta convenient esbrinar com es defineix el problema en el context concret en què hem d'actuar: què se'n desprèn dels documents elaborats per l'Administració, quines són les percepcions dels decisors i gestors de les polítiques, què n'opinen els col·lectius de persones afectades, etc.

Cal tenir present que la definició de la problemàtica no sempre és una tasca senzilla. La majoria de problemes socials afecten múltiples dimensions de la vida de les persones. Els individus que es beneficien del Programa Interdepartamental de la Renda Mínima d'Inserció (PIRMI), per posar només un exemple, pateixen problemes de tota mena: manca de recursos econòmics motivada per una baixa ocupabilitat laboral, desestructuració familiar, addicions, problemes de salut mental, etc. En aquest cas, el caràcter multidimensional de la problemàtica "social" que es pretén abordar, en complica la seva definició.

En segon lloc, partint de la definició que s'hagi realitzat prèviament de la problemàtica, el principal repte que ha d'encarar una avaluació de necessitats és establir, per un determinat territori, **quantes persones pateixen el problema** que el sector públic pretén mitigar. Un exemple en aquest sentit seria el càlcul del número de persones a Catalunya que viuen per sota del llindar de pobresa. No obstant això, tal com ja hem esmentat anteriorment en referir-nos al PIRMI, no sempre resulta tan senzill determinar en què consisteix el problema social i, per tant, determinar-ne el seu abast poblacional.

La majoria de problemes socials no es distribueixen a l'atzar entre la població, sinó que hi ha característiques individuals, peculiaritats territorials i altres factors que augmenten la probabilitat de patir-los. En aquest sentit, a més de quantificar el número de persones que pateixen el problema, una avaluació de necessitats s'ha de completar amb una anàlisi de **les característiques que distingeixen el col·lectiu d'afectats de la resta de la població**. És aquest coneixement el que ens ha de permetre, posteriorment, focalitzar les nostres actuacions envers aquelles persones que pateixen el problema. Així doncs, si la problemàtica en la qual estem interessats és l'atur de llarga durada, resulta fonamental mirar d'establir quin és el perfil sociodemogràfic d'aquest tipus d'aturats, el seu historial laboral, etc.

La tercera tasca que cal dur a terme és l'anàlisi de les **causes que provoquen el problema** que la intervenció pública tracta de redreçar. L'anàlisi de les causes, malauradament, no es té en compte en les avaluacions de necessitats de forma habitual. Aquest fet resulta força preocupant, especialment en aquells casos en què l'avaluació de necessitats prece- deix el disseny d'una nova política: la comprensió de què és el que motiva la problemàtica social resulta una condició necessària, tot i que no suficient, per mirar de desenvolupar actuacions que permetin mitigar-la. A tall d'exemple, no n'hi ha prou amb establir quants joves tenen problemes per accedir a un habitatge, ni tampoc amb conèixer les caracte- rístiques sociodemogràfiques d'aquest col·lectiu, sinó que cal que sapiguem si la manca d'habitatges és un problema de precarietat econòmica juvenil, de manca d'oferta de pisos, d'ambdues coses a la vegada, o la conseqüència d'altres factors.

La investigació social és la principal font d'informació que cal utilitzar per conèixer si, donada una certa problemàtica, existeix evidència científica de quins factors en són la causa. En l'annex de recursos d'aquesta guia, a la secció dedicada a les bases de dades documentals, es comenten alguns dels recursos disponibles per portar a terme aquest tipus de cerques bibliogràfiques. En qualsevol cas, si l'evidència científica és escassa o bé es refereix a realitats (socials, territorials...) molt diferents a la que ens ocupa, cal perse- verar en l'intent d'establir quins són els factors que poden estar causant la problemàtica: estudiant els informes que l'Administració hagi pogut elaborar sobre el problema, recollint l'opinió d'experts, polítics, gestors, proveïdors directes dels serveis i, si escau, dels propis afectats, etc.

FASE 2. ANÀLISI DE LA NECESSITAT DE SERVEIS

L'objectiu d'aquesta fase és arribar a estimar quins són els serveis que necessiten les per- sones que pateixen la problemàtica. En general, donat que sovint les polítiques públiques utilitzen combinacions de serveis per mitigar el problema, la complexitat d'aquesta fase rau en determinar quin volum de cada servei és necessari per donar una resposta òptima a la problemàtica que pateixen els individus. A tall d'exemple, una avaluació de necessitats completa no es pot limitar a estimar el número de persones dependents que hi ha a un territori; cal també que es pronunciï sobre quantes d'aquestes persones **haurien** d'utilitzar un centre de dia, quantes una residència, etc.

A nivell metodològic, ben igual que en el cas de l'anàlisi de la problemàtica, els reptes que planteja portar a terme aquesta caracterització "ideal" dels serveis necessaris és idèntica amb independència del fet que la política es trobi en fase de disseny o es tracti d'un pro- grama ja consolidat. Les diferències apareixen en fases posteriors, quan del que es tracta és de comparar la necessitat de serveis amb llur disponibilitat, quelcom que només té sentit fer si la política ja es troba en funcionament.

Hi ha diverses maneres d'intentar determinar els serveis que es necessiten per fer front a una determinada problemàtica. La més adient, i a la qual dedicarem per tant més atenció, és analitzar els resultats d'estudis que hagin determinat de forma rigorosa no tan sols l'efectivitat dels diferents tipus de serveis, sinó també el seu cost-efectivitat. No obstant això, l'existència d'estudis d'aquest tipus és força minsca en moltes ocasions, i els analistes opten per enfocaments alternatius que també repassarem.

A) ESTUDIS PREVIS SOBRE EFECTIVITAT O COST-EFECTIVITAT

Ja hem esmentat que la majoria de problemàtiques socials poden abordar-se mitjançant diferents tipus d'intervencions. No hi ha cap motiu per pensar que totes siguin igualment efectives, o que quan ho siguin, totes aconseguen mitigar el problema utilitzant un volum de recursos similars (això és, que siguin igualment cost-efectives). El quadre 2 il·lustra aquestes qüestions pel que fa a les polítiques actives d'ocupació. Així doncs, a l'hora d'establir la quantitat de serveis necessaris per mitigar una determinada problemàtica social, caldria tenir primer informació sobre el cost-efectivitat dels diferents serveis existents i, tot seguit, circumscriure el càlcul de necessitats de serveis a aquells que demostrassin ser més cost-efectius².

QUADRE 2 L'EFECTIVITAT DE LES POLÍTIQUES ACTIVES D'OCUPACIÓ

Les polítiques actives d'ocupació són aquelles destinades a afavorir la inserció laboral dels aturats de baixa ocupabilitat. En aquest sentit, tot i compartir el mateix objectiu, hi ha diferents tipus de serveis: cursos de formació, creació directa d'ocupació per part del sector públic, reducció de quotes a les empreses que contractin aquest tipus de treballadors, etc. En general, tot i que els resultats varien depenent de les especificitats nacionals dels programes, l'evidència empírica per al conjunt de països europeus deixa clar que l'efectivitat de les diferents polítiques no és en cap cas la mateixa (Carcillo i Grubb, 2006).

Font: Elaboració pròpia.

Les fonts d'informació que cal utilitzar per establir l'efectivitat i el cost-efectivitat de les diverses alternatives d'actuació són diferents en funció de que la política que avaluem sigui nova o ja estigui en funcionament. En el primer cas, donat que l'habitual és que hi hagi experiències prèvies d'implementació de polítiques similars a d'altres indrets, el que cal fer és revisar els resultats sobre l'efectivitat de les diferents configuracions (tipologia de serveis) que hagi pogut tenir el programa en l'àmbit internacional. En aquest sentit, cal fer un esment especial a dues iniciatives en particular: la *Cochrane Collaboration*, que s'ocupa de disseminar l'evidència disponible sobre l'efectivitat de les intervencions sanitàries, i la *Campbell Collaboration*, més recent i d'abast més modest, que porta a terme la mateixa

tasca pel que fa als serveis socials, educatius i de justícia. En aquells casos en què la política ja es trobi en funcionament, l'ideal és obtenir la informació sobre l'efectivitat i el cost-efectivitat dels diferents serveis a partir dels resultats d'avaluacions d'impacte (l'Àl·lua. Guia pràctica, 5) i d'eficiència (l'Àl·lua. Guia pràctica, 6) que s'haguessin portat a terme prèviament en l'entorn en què realment es desenvolupa la política (Catalunya, Barcelona...).

Un exemple pot resultar d'utilitat per entendre com podem basar l'estimació dels serveis que necessiten els individus en els resultats d'estudis previs sobre el cost-efectivitat de les diferents alternatives. Suposem que existís evidència de que, per a persones amb dependència severa i sense recolzament familiar, l'ingrés en una residència constituís un servei més cost-efectiu que d'altres alternatives (atenció domiciliària, centre de dia, etc.); en aquest cas, l'analista podria estimar el volum necessari d'aquest tipus de servei, de forma rigorosa, partint de llurs estimacions prèvies sobre la quantitat de persones que reunissin totes dues condicions (dependència severa i absència de família).

En qualsevol cas, excepte per l'àmbit sanitari, on els estudis sobre efectivitat i eficiència es troben més consolidats, val a dir que la majoria d'avaluacions de necessitats determinen els serveis necessaris sense tenir en compte l'efectivitat (ni per descomptat el cost-efectivitat) de les diferents configuracions que pot prendre una determinada política. Els riscos d'aquesta forma de procedir són evidents: en el cas d'una política nova, es pot acabar optant per una combinació de serveis que, donat el pressupost disponible, té un efecte mitigador del problema menor del que podria haver-se obtingut. De manera similar, en el cas d'una política ja existent, els resultats d'una avaluació de necessitats que no tingui en compte aquests aspectes poden contribuir a estendre uns serveis escassament efectius. El corollari que se'n deriva, especialment en aquest segon cas, és clar: si no existeix evidència sobre l'efectivitat dels serveis, és millor prioritzar l'avaluació d'impactes abans que no pas avaluacions de necessitats.

B) ALTRES PROCEDIMENTS: GRUP D'EXPERTS I NECESSITAT COMPARATIVA

L'absència d'evidència empírica sobre l'efectivitat dels diferents tipus de serveis s'acostuma a resoldre a través de la constitució d'un grup d'experts. En aquest cas, l'objectiu és aprofitar l'experiència de les persones convocades, que poden ser investigadors, gestors o professionals, per determinar quins i quants serveis són necessaris per atendre la població que pateix la problemàtica. Els principals riscos que comporta aquest enfocament són, d'una banda, l'existència de biaixos motivats per interessos particulars dels experts i, de l'altra, l'ús de criteris sobre l'efectivitat i l'eficiència basats en elements amb poca base científica (intuïcions, evidència anecdòtica, etc.).

Una darrera alternativa, força utilitzada, consisteix a definir la necessitat de serveis en termes comparatius. El procediment es basa en determinar les necessitats de serveis de la població de l'àrea territorial "A", que és en la qual estem interessats, a partir de la utilització efectiva de serveis a l'àrea territorial B sota dues premisses: 1) l'abast de la problemàtica i llurs factors determinants són similars a les dues àrees geogràfiques, 2) es considera que el nivell d'utilització de serveis que s'observa a l'àrea B és el més adient per mitigar la problemàtica en qüestió. La credibilitat del procediment radica en la capacitat que tingui l'analista a l'hora de justificar que totes dues premisses es satisfan realment.

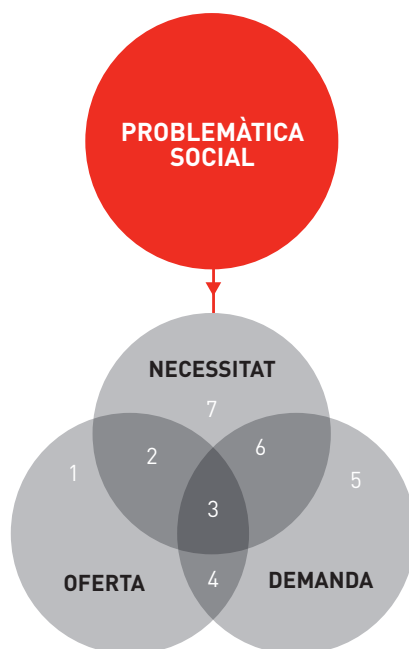
FASE 3. ANÀLISI DE LA NECESSITAT, DEMANDA I UTILITZACIÓ DE SERVEIS

El principal resultat de la fase anterior, sigui quin sigui el mètode utilitzat, és l'obtenció d'informació sobre el volum i la tipologia de serveis que satisfarien, a un menor cost, les necessitats de les persones que pateixen el problema. Tanmateix, en el cas que la política pública ja es trobi en funcionament, aquesta informació només resulta útil si es combina amb informació sobre la utilització que realment s'estigui fent dels serveis disponibles. L'objectiu d'aquesta tercera fase és dur a terme aquesta comparació i, en funció dels resultats obtinguts, treure les conclusions oportunes per tal de millorar el funcionament de la política. D'altra banda, en el cas que la política es trobi en fase de disseny, l'objectiu d'aquesta fase consisteix a caracteritzar les mancances dels mecanismes que s'estiguin utilitzant per fer front a la problemàtica (serveis privats i/o recursos familiars), si és que aquests existeixen. Començarem la nostra discussió tractant el cas de polítiques públiques ja en marxa.

A) POLÍTICA PÚBLICA EN FUNCIONAMENT

El fet que una persona pateixi una determinada problemàtica social, i que per tant es pugui beneficiar dels efectes positius dels serveis disponibles per mitigar-la, no significa que aquesta persona realment els estigui utilitzant. En aquest sentit, tal com posa de manifest la figura 1, hi ha diversos elements a considerar. El primer fa referència al binomi problemàtica/necessitat de serveis en què hem centrat la nostra discussió fins al moment. Es tracta de dues cares d'una mateixa moneda, ja que tots dos conceptes es mesuren sobre una mateixa població: així, un cop identificats el subjectes que pateixen una determinada problemàtica, es deriva de manera automàtica que aquest conjunt de persones necessita els serveis que la política preveu en cada cas. No obstant això, per determinar si realment la política està proporcionant aquests serveis a la població que els necessita, cal completar l'anàlisi amb una caracterització de les condicions efectives en què es proveeixen aquests serveis. Aquesta caracterització exigeix valorar dos elements addicionals: la demanda i l'oferta de serveis. El primer d'aquests elements fa referència a l'expressió per part dels individus del desig de rebre els serveis que preveu la política, mentre que l'oferta té a veure amb el volum de serveis que el programa posa a disposició de la població.

Figura 1. Necessitat, demanda i oferta de serveis

Font: Adaptat de Williams i Wright (1998).

La figura 1 contempla totes les possibles interaccions que es poden produir entre els tres elements esmentats: necessitat, demanda i oferta de serveis. Un dels principals objectius de l'avaluació de necessitats és esbrinar la importància d'aquestes interaccions. Comentem cadascuna d'elles breument:

- **Necessitats no cobertes, sense demanda expressada (àrea 7)**

Aquesta situació, si es produeix, hauria de constituir una de les principals preocupacions dels responsables de la política. Fa referència a l'existència d'un col·lectiu de persones que, tot i patir la problemàtica, no demanda els serveis previstos per la política. Algunes de les preguntes que hauria de respondre una avaluació de necessitats en aquest cas serien les següents:

- Quantes persones es troben en aquesta situació?
- Per què no demanden el servei? Hi ha barreres a l'accés? No coneixen l'existència del servei? Constitueix una reacció davant d'una oferta de serveis que es percep de baixa qualitat?
- Quines són les característiques d'aquest col·lectiu?

- **Demanda no atesa, necessària (àrea 6) i no necessària (àrea 5)**

Les situacions de demanda no atesa donen lloc a les conegudes llistes d'espera. Un primer aspecte a valorar a l'hora de gestionar llistes d'espera és avaluar fins a quin punt els demandants dels serveis realment els necessiten o, tot i necessitant-los, els necessiten menys que d'altres persones a la llista. L'avaluació de necessitats pot ajudar a proporcionar aquest tipus d'informació. Posteriorment, un cop delimitat el grau de necessitat relativa dels demandants, caldrà pensar en estratègies orientades a desincentivar la demanda dels serveis per part d'aquelles persones que no els necessiten.

- **Demanda no necessària, atesa (àrea 4)**

Aquesta situació, si es produeix, és encara més preocupant que l'existència de demandants en llista d'espera que no necessiten els serveis. Així, a diferència del cas anterior, no és possible desincentivar la demanda de serveis, ja que aquesta ja s'ha transformat en utilització. Addicionalment, des d'una perspectiva política, resulta complicat iniciar un procés de reforma que condueixi a posar fi a la utilització de serveis per part d'aquest col·lectiu. En aquests casos, potser el més factible és mirar d'introduir fórmules que incentivin el cofinançament per part d'aquestes persones. En qualsevol cas, des de la perspectiva de l'avaluació de necessitats, el que resulta rellevant és mirar d'esbrinar si existeixen usuaris dels serveis que realment no els necessiten. La manera de redreçar aquesta situació, que suposa un malbaratament clar de recursos públics, és una qüestió que excedeix el que pertoca fer a una avaluació de necessitats.

- **Oferta de serveis innecessaris sense demanda (àrea 1)**

Aquesta situació, tot i que poc freqüent degut al conegut fenomen de la “demanda induïda per l’oferta”, acostuma a constituir un símptoma inequívoc que el desplegament de serveis es va dur a terme sense haver fet prèviament una avaluació de necessitats. Un exemple d’aquesta situació pot trobar-se en l’existència de places buides en centres de dia per a dependents a determinades zones rurals, ja que culturalment la utilització d’aquest recurs es percep com un fracàs familiar. Potser la millor solució en aquests casos és mirar de reconvertir els serveis, quelcom especialment recomanat si, a més a més, hi ha necessitats no cobertes pel que fa a d’altres tipus de serveis.

- **Utilització de serveis per part de persones que els necessiten (àrees 2 i 3)**

Aquesta situació és la que desitjaríem observar en qualsevol política pública. En general, si la mesura de necessitat que hem utilitzat és adequada, en el sentit que identifica persones que pateixen la problemàtica i que poden beneficiar-se del servei, el fet que existeixi o no una demanda explícita és poc rellevant. En qualsevol cas, interessa mantenir la distinció entre les àrees 2 i 3, i mirar d’esbrinar si la manca de correspondència entre necessitat i demanda té a veure amb una qüestió de preferències. En aquest sentit, tal com es comenta més endavant, esdevé important la discussió sobre qui i com ha de valorar les necessitats: les persones afectades o els professionals.

B) POLÍTICA PÚBLICA EN FASE DE DISSENY

Si la política pública és nova, no existeix un dispositiu de serveis públics en funcionament sobre el qual valorar l’existència de necessitats no cobertes, oferta disponible no utilitzada, etc. En general, l’absència d’una política pública, tret que la problemàtica sigui totalment nova, no significa que alguns individus no utilitzessin ja mecanismes de caràcter privat o dispositius familiars per fer front a la problemàtica o la necessitat. Un exemple en aquest sentit seria el cas de les escoles bressol: la pretensió d’universalitzar progressivament l’accés a l’educació de 0 a 3 anys és una nova política pública, però els individus ja utilitzen serveis privats i/o mecanismes familiars per atendre les necessitats dels infants en aquestes edats.

En aquests casos, l’avaluació de necessitats pot utilitzar-se per detectar les àrees més problemàtiques de la figura 1, especialment les necessitats no ateses (àrea 6), i estimar en quina mesura cal desenvolupar els nous serveis públics previstos per tal d’arribar a cobrir les mancances detectades de l’actual sistema privat.

1.3 ELS USOS DE L'AVALUACIÓ DE NECESSITATS

L'apartat anterior ha posat de manifest que l'avaluació de necessitats té diversos components que es poden fer servir per analitzar tant una política que es troba en fase de disseny com un programa plenament operatiu. En el present apartat, es descriuen els principals propòsits que poden motivar la conveniència de portar a terme una avaluació de necessitats.

A) MILLORAR LA FOCALITZACIÓ DELS SERVEIS DISPONIBLES (TARGET EFFICIENCY)

Els resultats d'una avaluació de necessitats poden servir per detectar desviacions en la utilització de serveis generadores d'un menor impacte en termes de mitigació de la problemàtica: ja sigui per l'existència de persones amb necessitats no cobertes que podrien beneficiar-se dels serveis i no ho fan; ja sigui perquè hi ha persones que, malgrat no necessitar els serveis, els estan utilitzant (traient-ne un benefici que, per definició, serà menor que el de les persones que sí pateixen la problemàtica). Així doncs, en funció de la informació aportada per l'avaluació de necessitats, poden plantejar-se reformes en el disseny de la política per tal d'alinejar la utilització dels serveis disponibles amb les necessitats reals de la població destinatària.

B) MILLORAR L'ASSIGNACIÓ TERRITORIAL DE RECURSOS

Una part substancial dels serveis públics de caràcter personal, com ara l'educació, la sanitat o els serveis socials, s'organitzen i es proveeixen seguint una lògica territorial: un determinat agent s'encarrega de proporcionar els serveis a una població de referència. Addicionalment, el finançament d'aquest servei l'acostuma a assumir de manera total o parcial un organisme d'un nivell territorial més ampli, que ha de decidir com distribuir els recursos disponibles entre les diferents unitats proveïdores. Hi ha força exemples que permeten il·lustrar una situació com la descrita: el Departament d'Acció Social i Ciutadania distribueix fons entre els ajuntaments per tal d'ajudar-los a proveir serveis d'ajuda domiciliària; el CatSalut finança l'activitat dels Centres d'Atenció Primària, que s'encarreguen de proporcionar assistència a poblacions definides d'acord a criteris territorials; etc.

Idealment, si l'objectiu de la política pública és mitigar una determinada problemàtica, sembla clar que la distribució territorial de recursos hauria de tenir una estreta relació amb l'abast poblacional que aquesta problemàtica tingués en cadascun dels territoris. Així doncs, prenent com a unitats d'anàlisi els àmbits territorials que s'estimin oportuns, l'avaluació de necessitats pot servir per detectar inequitats en la distribució territorial de recursos: això és, zones que tenen nivells relatius de necessitat superiors als seus nivells observats d'utilització relativa de serveis, i a l'inrevés.

El potencial d'utilització de les avaluacions de necessitats per millorar la distribució territorial de recursos no ens pot fer oblidar que es tracta d'un exercici metodològicament complex en la majoria de casos. La utilització de serveis per part d'una població està modulada per d'altres factors a més de la necessitat, com ara l'oferta disponible, característiques sociodemogràfiques, etc., sense que sigui fàcil escatir empíricament la contribució de cadascun d'ells en les pautes d'utilització observades³.

C) IDENTIFICAR ELS SERVEIS MÉS EFECTIUS I ESTIMULAR-NE L'ÚS

Els serveis orientats a mitigar una determinada problemàtica social poden estar **ben focalitzats**, en el sentit que qui els utilitza són les persones que més els necessiten, però resultar globalment **poc efectius**. En aquest sentit, si l'avaluació de necessitats incorpora informació sobre quins són els serveis més efectius i estima el volum que se'n necessita d'aquests, una de les utilitats d'aquest tipus d'avaluacions pot ser la de servir de base per induir un canvi en la utilització de serveis: estimulants els més efectius i, d'aquesta manera, millorant l'impacte mitigador de la política sobre la problemàtica a la qual es pretén fer front.

D) ANTICIPAR LA NECESSITAT DE SERVEIS

La gestió dels serveis públics no implica tan sols preocupar-se pel present, sinó que també exigeix una certa planificació de caràcter prospectiva. En aquest sentit, si hom pretén que les decisions sobre l'oferta futura de serveis tinguin a veure amb les necessitats de la població, cal disposar d'estudis que analitzin l'evolució futura tant de la problemàtica social com de la necessitat esperada dels serveis per fer-hi front. El component territorial esmentat anteriorment també es pot incorporar en aquest tipus d'avaluacions de necessitat de tipus prospectiu.

E) DIMENSIONAR LA PROBLEMÀTICA I ESTIMAR EL VOLUM DE SERVEIS D'UNA NOVA POLÍTICA

A més dels usos anteriors, tots ells referits a polítiques ja en funcionament, l'avaluació de necessitats pot esdevenir un instrument útil a l'hora de prendre decisions sobre una nova política. En concret, partint de la caracterització de la problemàtica que es pretén mitigar, l'avaluació pot servir per dimensionar l'esforç pressupostari a realitzar, dissenyar estratègies d'implementació gradual segons la intensitat de les necessitats, etc. Aquest tipus d'avaluacions de necessitats acostumen a formar part del que s'anomenen avaluacions ex-ante.

Adicionalment, en el cas que el sector públic s'estigui plantejant escollir entre dues polítiques que aborden dues problemàtiques diferents, la realització de sengles avaluacions de necessitats pot contribuir a prendre una decisió més coherent, ja que permet obtenir informació sobre l'abast poblacional d'una i altra problemàtica, l'efectivitat relativa en cada cas dels serveis pensats per reparar-les, etc.

F) MESURAR TEMPTATIVAMENT L'ÈXIT DE LA POLÍTICA

En certs casos, quan existeix alguna avaluació de necessitats realitzada anys endarrere, una de les utilitats "afegides" que es poden derivar d'una nova avaluació de necessitats és la de suggerir indicis sobre l'èxit o el fracàs de la política. En concret, donat que una i altra avaluació de necessitats ens ofereixen un diagnòstic de l'abast de la problemàtica en dos moments del temps, les variacions que s'hi puguin detectar poden atribuir-se temptativament als canvis generats per la intervenció del sector públic.

El caràcter temptatiu té a veure amb el fet que les variacions en l'abast de la problemàtica poden haver estat provocades per molts altres elements que no tenen a veure amb la política. A tall d'exemple, podríem mencionar la baixada en els índex de sinistralitat dels darrers anys i la introducció del carnet per punts, ja que la taxa d'accidents es troba influïda per múltiples factors que no tenen a veure amb la intervenció (condicions meteorològiques, estat de les infraestructures, etc.). L'estimació de si l'evolució favorable de la problemàtica sobre la qual una política pretén incidir és atribuïble *causalment* al programa, constitueix l'objecte d'un altre tipus d'avaluacions, les d'impacte, que tractarem en la cinquena de les guies d'aquesta col·lecció.

1.4 QUI VALORA LES NECESSITATS I COM?

A nivell conceptual, com ja hem esmentat anteriorment, una avaluació de necessitats conté tres fases ben delimitades: a) la caracterització del problema social que suscita la intervenció del sector públic i l'estimació del seu abast poblacional; b) la determinació del tipus i el volum de serveis que la població que pateix el problema necessita per mitigar-ne els seus efectes; i c) en aquells casos en què la política ja es troba en funcionament, l'anàlisi del grau d'utilització dels serveis ja disponibles per part de la població que pateix el problema, ja que és la comparació entre aquesta utilització actual i la necessària la que ens ha de permetre detectar els possibles aspectes negatius a redreçar (necessitats no cobertes, demanda no atesa, etc.). Aquest darrer element és el que planteja menys problemes pel que fa a qui i com cal fer les valoracions oportunes: l'anàlisi de les pautes d'utilització actual dels serveis és una qüestió empírica i, per tant, les persones encarregades de dur a terme l'avaluació són les qui se n'han d'ocupar.

Els aspectes relatius a la caracterització de la problemàtica i a la determinació dels serveis necessaris resulten més controvertits. En aquest sentit, tal com es discuteix tot seguit, hi ha dues alternatives possibles: deixar que siguin els ciutadans els que directament es pronuncïïn sobre aquestes qüestions, o bé, basar la caracterització de les problemàtiques i la necessitat de serveis en criteris definits per professionals.

A) CRITERIS PROFESSIONALS

- **Definició de la problemàtica.** En el cas dels serveis personals, que són els que generen un major nombre d'avaluacions de necessitats, els professionals que s'hi troben implicats fent recerca, gestió o atenció directa, han desenvolupat tota mena d'instruments que pretenen caracteritzar si un determinat individu pateix o no un problema: els treballadors socials valoren el grau de dependència mitjançant barems específics, els educadors identifiquen problemes en l'aprenentatge a les aules, els professionals sanitaris caracteritzen els riscos sanitaris de la població, i un llarg etcètera. Molts d'aquests instruments, especialment els de caràcter més general, són utilitzats directament en les avaluacions de necessitats per estimar l'abast poblacional d'una determinada problemàtica social: seria el cas, per exemple, de l'índex de Katz com a mesura del grau de dependència⁴. D'altra banda, amb l'objectiu explícit d'obtenir estimacions poblacionals d'un determinat problema, els investigadors socials han desenvolupat tota mena de mesures que s'apliquen a dades d'enquesta o a registres administratius: definir que algú és pobre si la seva renda és menor al 60% de la renda mediana, o que els estudiants amb problemes formatius són els qui obtenen qualificacions a PISA per sota d'un determinat llindar, serien dos possibles exemples en aquest sentit.
- **Necessitats de serveis.** Un analista encarregat de portar a terme una avaluació de necessitats pot utilitzar diversos procediments per determinar, utilitzant criteris professionals, quin servei o serveis necessiten les diferents persones que pateixen la problemàtica que s'estigui estudiant en cada cas. Així, quan l'analista decideix determinar el volum de serveis necessaris basant-se en estudis previs de cost-efectivitat, és evident que està utilitzant criteris professionals. El mateix passa quan la necessitat de serveis es determina a través del judici professional d'un grup d'experts. De fet, fins i tot quan es recorre al procediment de necessitat comparativa esmentat anteriorment, s'estan fent servir criteris professionals: l'analista realitza la seva elecció sobre la unitat geogràfica que actua com a referent basant-se en arguments de caràcter tècnic.

B) LES PERCEPCIONS I PREFERÈNCIES DELS CIUTADANS

L'alternativa a la valoració experta dels problemes i les necessitats de serveis passa per preguntar directament a la població, generalment a una mostra representativa, si creuen que pateixen la problemàtica objecte d'estudi i, en cas afirmatiu, que especifiquin els serveis o prestacions que necessitarien per mitigar-ne els seus efectes negatius. La naturalesa de la problemàtica, així com el caràcter més o menys especialitzat dels serveis desenvolupats per fer-hi front, són els principals factors que condicionen l'elecció d'un o altre mètode. Alguns exemples poden ajudar a il·lustrar aquest extrem:

- Sembla clar que la quantificació de l'abast poblacional de l'obesitat infantil s'ha de dur a terme mitjançant un instrument definit professionalment, com ara l'Índex de Massa Corporal, i no a través de les opinions dels infants sobre si tenen problemes de pes o no. En canvi, si el que ens preocupa és el baix nivell de natalitat a Catalunya, sembla clar que una variable a considerar per caracteritzar aquesta problemàtica és la manca de correspondència entre el número de fills que les dones voldrien tenir i els que realment tenen.
- És poc probable que les opinions expressades pels pacients que pateixen una determinada patologia cardíaca siguin d'utilitat per determinar el tipus d'intervencions sanitàries que es necessiten; sembla clar que seran criteris professionals els que s'imposin en aquest cas. En canvi, en relació amb els serveis adreçats a persones dependents, on clarament els ciutadans tenen una major capacitat de relacionar el problema que pateixen amb cadascuna de les alternatives disponibles, l'opinió dels individus pot constituir una font útil a l'hora d'estimar la necessitat dels diferents tipus de serveis.

En qualsevol cas, cal esmentar que ambdós enfocaments no són necessàriament excloents. Hi ha avaluacions que combinen ambdues perspectives a l'hora de determinar l'abast poblacional d'una problemàtica: per exemple, en els estudis que avaluen la prevalença de la pobresa en un determinat territori, és habitual la utilització conjunta d'indicadors basats en judicis o criteris professionals (llindar de pobresa) i de mesures construïdes a partir de la valoració dels individus de les seves condicions de vida (pobresa subjectiva). També és possible trobar estudis que combinen ambdues perspectives a l'hora de valorar necessitats de serveis; així, en una avaluació de les necessitats assistencials de les persones amb esquizofrènia de la ciutat de Barcelona, Ochoa [et al.] (2003) tenen en compte tant les valoracions dels pacients sobre els serveis que necessiten com les opinions dels metges que els atenen. De fet, com és el cas d'aquest estudi, utilitzar ambdós enfocaments pot servir per detectar discrepàncies entre les opinions d'uns i altres.

1.5 ÀMBIT TERRITORIAL, POBLACIÓ DE REFERÈNCIA I POBLACIÓ DIANA

Ja hem comentat que les dues principals qüestions de caire quantitatiu que ha d'abordar una avaluació de necessitats tenen a veure, d'una banda, amb l'abast poblacional que té una determinada problemàtica social i, de l'altra, amb el volum de serveis que es necessiten per mirar de mitigar aquesta problemàtica. Així doncs, a l'hora de portar a terme una avaluació de necessitats, un aspecte clau que caldrà considerar és quin és **l'àmbit territorial** sobre el qual es volen analitzar les qüestions anteriors. Els àmbits territorials poden ser de tota mena: l'estat espanyol, el conjunt de Catalunya, una determinada comarca, un municipi, etc. De fet, com ja hem mencionat en analitzar els possibles usos d'una avaluació de necessitats, sovint l'objectiu és analitzar la situació en diferents territoris d'un determinat nivell (p.ex. les set regions sanitàries en què es troba dividida Catalunya⁵) que depenen directa o indirectament d'un organisme d'àmbit superior (p.ex. el CatSalut); en aquests casos, més que de l'àmbit territorial de l'avaluació de necessitats, caldrà parlar d'àmbits territorials.

D'altra banda, un cop establert l'àmbit o àmbits territorial rellevants, cal definir la **població de referència** dins d'aquest/s territori/s sobre la qual pretenem detectar la problemàtica social en la qual estiguem interessats. En aquest sentit, si hi ha determinades característiques personals que determinen de manera inequívoca la probabilitat de patir el problema, la població de referència seria la constituïda per tots aquells individus -dins de l'àmbit territorial rellevant- que reuneixen aquestes característiques. Així doncs, si la problemàtica en la qual estem interessats és el fracàs escolar a l'Anoia, la població de referència en aquest cas serien tots els infants en edat escolar que visquessin en aquesta comarca. Altrament, si la problemàtica la **pot** tenir qualsevol individu, la població de referència estarà constituïda per tots els individus que resideixin a l'àmbit territorial rellevant; aquest seria el cas, per exemple, si la problemàtica que estiguéssim analitzant fos l'obesitat o els accidents de trànsit. Finalment, un cop definida la població de referència, un dels objectius fonamentals d'una avaluació de necessitats és identificar quins dels individus que la componen pateixen la problemàtica objecte d'estudi. Aquest col·lectiu d'afectats s'acostuma a conèixer amb el nom de **població diana**, ja que es troba format pels individus als quals van dirigits el/s servei/s que hagi previst la política per tal d'afrontar la problemàtica en qüestió. Poden posar-se múltiples exemples de poblacions diana: els aturats de llarga durada, els joves amb dificultats per accedir a un habitatge, etc.

L'àmbit territorial, la població de referència i la població diana, tot i que semblen al·ludir a conceptes obvis, tenen repercussions molt importants sobre les possibilitats que ofereixen els diferents mètodes d'avaluació de necessitats. La descripció d'aquests mètodes constitueix, precisament, l'objecte del proper apartat.

Notes:

1 Hem optat per utilitzar al llarg del text el terme “serveis” per referir-nos de manera genèrica a qualsevol tipus d'intervenció. Aquesta elecció, a més de per economia lingüística, té a veure amb el fet de que hem posat l'èmfasi en polítiques que comporten la provisió de serveis personals.

2 Els conceptes d'efectivitat i cost-efectivitat es discutiran en detall a les guies dedicades, respectivament, a l'avaluació d'impacte (Ivàlua. Guia pràctica, 5) i l'avaluació de l'eficiència (Ivàlua, Guia pràctica, 6). En qualsevol cas, cal aclarir que les anàlisis de cost-efectivitat tenen un abast més ampli que les anàlisis d'efectivitat, ja que consideren tant els resultats dels diferents tipus d'intervencions (l'efectivitat) com els recursos que cal mobilitzar en cada cas (el cost). En aquest sentit, a causa de la seva major complexitat, els estudis de cost-efectivitat són molt menys freqüents que els d'efectivitat.

3 Vegeu Ortún [et al.]. (2001) per a una descripció de les fórmules de repartiment de recursos en el cas de la sanitat, i dels problemes metodològics que planteja aïllar les necessitats com a factor determinant de la utilització de serveis sanitaris de la resta d'elements esmentats.

4 Aquest índex mesura la capacitat de l'individu per realitzar un seguit d'activitats de la vida diària. Originàriament, fou concebut per valorar el grau d'autonomia de pacients geriàtrics concrets, a nivell hospitalari, però ha acabat utilitzant-se per mesurar el grau de dependència en avaluacions de necessitats d'abast poblacional.

5 Podeu consultar aquestes set regions a:

http://www10.gencat.net/catsalut/cat/coneix_lesregions.htm

2. MÈTODES PER AVALUAR NECESSITATS

2.1 MÈTODES QUANTITATIUS I QUALITATIUS

A l'hora d'avaluar necessitats, com de fet passa amb qualsevol àmbit analitzat des de les ciències socials, hi ha bàsicament dues famílies de mètodes que es poden fer servir: els quantitius i els qualitius.

Els mètodes quantitius aspiren a respondre a les preguntes que planteja l'avaluació de necessitats basant-se en una mostra representativa del que abans hem anomenat població de referència. Des d'aquesta perspectiva, quantificar l'abast poblacional del problema, definir les característiques del col·lectiu afectat o estimar el volum de serveis necessaris per fer-hi front, esdevenen qüestions de caire quantitiu que han de ser resoltes a partir d'informació numèrica. La unitat d'anàlisi bàsica en aquest tipus d'aproximacions són els individus. Això no implica que la valoració de si es té o no un problema o si es necessiten o no determinats serveis l'hagin de fer els individus, ja que és habitual trobar-se amb avaluacions de necessitats de caire quantitiu que utilitzen instruments estàndard, desenvolupats per professionals, per caracteritzar problemes i necessitats.

La majoria de qüestions a les quals pretén donar resposta una avaluació de necessitats són de naturalesa quantitativa i, per tant, no ens ha de sorprendre que bona part d'aquest tipus d'avaluacions utilitzin mètodes de caràcter quantitiu. L'abast poblacional d'una problemàtica en un determinat territori o els factors que determinen la utilització dels serveis disponibles, per posar només dos exemples, són preguntes que bàsicament s'han de respondre a partir de dades individuals que siguin representatives de la població del territori que s'estigui analitzant. Intentar donar resposta a aquestes qüestions mitjançant tècniques qualitatives no pot constituir una alternativa.

Això no obstant, si bé els mètodes qualitius no poden substituir les tècniques quantitatives a l'hora de portar a terme una avaluació de necessitats, sí poden constituir-ne un complement valuós. El principal atractiu dels mètodes qualitius és que permeten obtenir informació, en profunditat, sobre les percepcions i opinions d'un grup de persones envers d'una determinada qüestió. Així doncs, si després de portar a terme una enquesta i d'analitzar-la descobrim l'existència de necessitats no cobertes en un determinat col·lectiu (p.ex. els immigrants), podríem constituir un grup focal amb una mostra (no representativa) d'aquest col·lectiu per tal d'esbrinar, a través d'una discussió més o menys estructurada, què els impulsa a no utilitzar els serveis; a més a més, podríem plantejar un altre grup de discussió sobre aquesta mateixa qüestió, en què hi participessin les persones encarregades de proveir els serveis que estiguéssim avaluant.

Ambdós tipus de mètodes, quantitius i qualitius, abasten un conjunt molt ampli de tècniques i la seva utilització requereix sovint habilitats específiques notables. En aquest sentit, fruit del caràcter introductor de la guia i de la preeminència dels mètodes quantitius en l'avaluació de necessitats, hem optat per centrar-nos en l'anàlisi d'aquest darrer tipus de tècniques i deixar fora de la discussió els mètodes qualitius¹.

2.2 REALITZACIÓ D'UNA ENQUESTA

En general, si es dissenya i s'analitza correctament, la realització d'una enquesta es considera el mètode òptim per portar a terme una avaluació de necessitats. Una enquesta té dos avantatges principals. En primer lloc, permet obtenir resultats que són generalitzables a nivell poblacional, és a dir, proporciona per a un determinat àmbit territorial estimacions acurades tant de l'abast de la problemàtica social que es pretén redreçar com del volum de serveis necessaris per fer-hi front. D'altra banda, en tractar-se d'una font de dades **primària**, en el sentit que es genera *ex professo* per dur a terme l'avaluació de necessitats, permet als avaluadors dissenyar-la de la manera que més convingui a efectes d'obtenir la informació necessària per respondre les preguntes particulars de la investigació. Els seus principals inconvenients, tal com es comenta més endavant, són el seu elevat cost i el fet d'exigir un nivell d'expertesa notable. En els apartats que segueixen tractarem, en primer lloc, algunes qüestions que s'han de tenir en compte a l'hora de dissenyar una enquesta en el marc d'una avaluació de necessitats; fet això, presentarem de manera breu alguns aspectes relatius a l'anàlisi d'aquest tipus de font d'informació.

2.2.1 QÜESTIONS RELATIVES AL DISSENY

A) LA MOSTRA: SELECCIÓ I MIDA

Una de les qüestions més importants en el disseny d'una enquesta, ja sigui quan es porta a terme una avaluació de necessitats o qualsevol altre tipus d'anàlisi social, consisteix a definir els criteris que s'utilitzaran per seleccionar els individus que seran entrevistats (la mostra). L'objectiu és que aquest conjunt d'individus sigui representatiu d'allò que hem anomenat població de referència, és a dir, que els resultats que obtinguem en analitzar aquesta mostra puguin considerar-se una bona aproximació als que obtindríem si entrevistéssim tota la població. Els mètodes que seleccionen aleatòriament els individus que componen la mostra són els que permeten garantir aquesta representativitat poblacional. L'aleatorietat el que implica és que qualsevol individu de la població de referència té exactament la mateixa probabilitat de ser seleccionat; així doncs, si aquesta propietat no es compleix, la mostra no serà representativa malgrat els individus s'hagin seleccionat a

l'atzar: quelcom que no succeeix, per exemple, si pretenem avaluar l'estat de salut de la població del Clot i ho fem a través d'una mostra composada pels 100 primers pacients que, un dia qualsevol, visiten el centre d'atenció primària del barri.

L'altre aspecte que condiona la confiança que puguem tenir en els resultats de la nostra enquesta, a més de la qüestió de l'aleatorietat en el procés de selecció mostral, té a veure amb la mida de la mostra (això es, el número d'individus entrevistats). En aquest sentit, tot i que es tracta d'una qüestió tècnicament complexa que excedeix l'abast d'una guia introductòria com aquesta, sí que voldríem donar-ne la intuïció. Els resultats de qualsevol mostra, per definició, constitueixen una estimació dels resultats que realment observariem si tinguéssim informació sobre tota la població de referència i, per tant, existeix un grau inevitable d'incertesa sobre la coincidència que hi ha entre tots dos valors. Tanmateix, com més gran sigui la mida de la mostra, menor serà el grau d'incertesa sobre la validesa dels resultats de la nostra enquesta. Hi ha programes gratuïts a Internet que, per a una determinada mida de la població de referència, ens indiquen la correspondència entre diverses mides de la mostra i diferents graus d'incertesa².

Cal tenir clar que el grau d'incertesa que acabem acceptant en decidir-nos per una determinada mida mostral, malgrat pot semblar una qüestió tècnica sense rellevància pràctica, condiona de manera notable la potència de les recomanacions que es derivin de la nostra avaluació de necessitats. Així doncs, si l'objecte de l'avaluació és ajudar a la planificació de serveis per a la gent gran dependent, no és el mateix dir que els problemes de dependència afecten un percentatge de persones grans que se situa entre el 16,5 i el 18,6%, que dir que es troba entre el 17,2 i el 17,4%, i els errors de planificació que es puguin derivar en un i altre cas tampoc.

B) LES PREGUNTES

La selecció de les preguntes de l'enquesta constitueix un aspecte clau que, en bona mesura, és el que acabarà determinant la validesa de la nostra avaluació de necessitats. En aquest sentit, són importants no tan sols el contingut de les preguntes (què es pregunta), sinó també el seu format (com es pregunta). Pel que fa al format, la literatura que tracta sobre el tipus de preguntes que s'han de fer (obertes o tancades), l'extensió de l'enquesta, etc. és molt abundant i el seu tractament excedeix l'abast d'una guia introductòria com aquesta. D'altra banda, pel que fa al contingut de les preguntes, no té sentit entrar en gaire detalls ja que les avaluacions de necessitats tracten temes molt diversos i, per tant, l'elecció de què és el que cal preguntar en cada cas és quelcom molt idiosincràtic. El que sí farem serà, d'una banda, precisar el àmbits clau sobre els quals caldrà obtenir informació i, de l'altra, argumentar a favor de la utilització d'instruments de mesura que hagin estat utilitzats prèviament en avaluacions de necessitats de caràcter similar.

Els àmbits clau sobre els quals caldria preguntar serien els següents:

- **Problemàtica.** Formular qüestions que ens permetin aproximar-nos a la quantificació del problema objecte d'estudi amb el major grau de precisió possible i, si el problema és multidimensional, contemplar totes les facetes rellevants. A continuació llistem, per a diferents problemes socials, alguns dels ítems que caldria considerar a l'hora de formular les qüestions:
 - **Obesitat infantil:** talla i pes, hàbits alimentaris, activitat física, etc.
 - **Dependència:** dificultat per realitzar determinades activitats bàsiques de la vida diària.
 - **Alcoholisme:** freqüència de consum, trastorns conductuals, etc.
- **Característiques sociodemogràfiques.** L'objectiu és obtenir informació sobre el major número de factors que puguin tenir relació amb el patiment de la problemàtica, la utilització dels serveis actualment disponibles, l'existència de necessitats no cobertes, etc. En aquest sentit, com més rica sigui la bateria de preguntes que utilitzem, més fi podrà ser el nostre diagnòstic sobre el perfil dels individus que pateixen la problemàtica, els factors determinants de la no utilització de serveis, etc. A l'hora de plantejar els factors sociodemogràfics a considerar, és evident que sorgiran especificitats per a cada avaluació de necessitats fruit de les peculiaritats de la problemàtica de la qual es tracti, però hi ha un conjunt de variables que no hi poden faltar: l'edat, el sexe, el nivell educatiu, el fet de viure en un àmbit rural o urbà, etc.
- **Utilització actual dels serveis.** En el cas d'aquelles avaluacions de necessitats referides a un programa ja en funcionament, resulta crucial quantificar en quina mesura la població de referència, pateixi o no la problemàtica, utilitza els serveis i les prestacions ja disponibles. Això exigeix formular preguntes que explorin no tan sols la utilització o no dels serveis, sinó també la intensitat d'aquesta utilització (número de visites, número d'hores d'atenció, etc.). D'altra banda, en aquells casos en què no s'utilitzen els serveis, cal incorporar preguntes que ens permetin esbrinar els motius d'aquesta no utilització: desconeixement dels serveis, barreres econòmiques, etc.
- **Percepcions sobre la necessitat de serveis.** Si l'analista ha optat per un disseny de l'avaluació en què els individus són els que s'han de pronunciar sobre els serveis que necessiten, l'enquesta haurà de contenir preguntes que capturin aquest extrem.

En la pràctica, a l'hora de plantejar les preguntes concretes en cadascuna de les dimensions anteriors, és important que l'equip avaluador repassi les experiències prèvies d'altres estudis que varen optar per l'elaboració d'una enquesta a l'hora de plantejar una avaluació de necessitats de característiques similars. Aquest procés de documentació té múltiples avantatges. En primer lloc, permetrà als avaluadors descobrir si per definir determinats ítems, ja sigui relacionats amb la problemàtica o amb la utilització de serveis, existeixen

instruments de mesura estàndard àmpliament validats en l'àmbit internacional; si existeixen aquests instruments, la seva utilització no tan sols donarà robustesa metodològica a l'estudi, sinó que també permetrà comparar els resultats obtinguts amb els d'altres estudis prèviament realitzats. D'altra banda, més enllà de la localització d'aquests instruments, un repàs de la literatura pot servir-nos també per enfocar moltes de les qüestions plantejades anteriorment: quins factors sociodemogràfics són els més rellevants en el cas de la nostra problemàtica social? Com podem formular les preguntes relatives a la utilització de serveis? I al seu coneixement? L'annex de la guia, que conté un llistat de recursos útils per a l'avaluació de necessitats, enumera algunes de les principals bases de dades bibliogràfiques a què es pot recórrer per realitzar aquest tipus de cerca.

C) LA MODALITAT DE LES ENTREVISTES

Existeixen tres modalitats fonamentals per obtenir la informació desitjada de les persones que componen la mostra: enviar un qüestionari per correu postal, realitzar una entrevista telefònica i fer una entrevista en persona³. Cadascuna d'aquestes modalitats implica una quantitat diferent de recursos: el mètode menys costós són els qüestionaris per correu, ja que no calen entrevistadors, i tota la feina es redueix a informatitzar els qüestionaris tramesos pels entrevistats; d'altra banda, pel que fa a les entrevistes per telèfon i en persona, sí existeix un cost en termes de temps dels entrevistadors, clarament superior en cas de les entrevistes personals. A més, si volem augmentar la fiabilitat dels resultats, és convenient ensinistrar de manera adequada els entrevistadors, quelcom que també genera uns costos importants.

Això no obstant, els majors costos també impliquen una sèrie d'avantatges. Les entrevistes per correu, tot i resultar més barates, tenen dos inconvenients principals: 1) la taxa de resposta acostuma a ser força baixa, de manera que la representativitat de la mostra pot veure's limitada: no només pel reduït nombre d'entrevistats, sinó per l'existència de factors no aleatoris que determinen el fet de respondre o no a les enquestes (p.ex. el nivell educatiu); i 2) el fet que no existeixin entrevistadors no permet resoldre els dubtes que puguin tenir els entrevistats sobre algunes qüestions, quelcom que pot generar baixos percentatges de resposta en aquests casos. En canvi, l'existència d'entrevistadors tant en el cas de les enquestes telefòniques com presencials, permet minimitzar l'impacte negatiu de tots dos tipus de problemes: 1) la recerca d'entrevistats és un procés continu, tot i que no il·limitat, i 2) els enquestadors poden ajudar a resoldre els dubtes d'interpretació mentre es duu a terme l'entrevista.

2.2.2 ANÀLISI DE L'ENQUESTA

A) LA MESURA DEL PROBLEMA A NIVELL INDIVIDUAL

Suposem que vàrem definir una sèrie de preguntes orientades a capturar la problemàtica objecte d'interès i que l'enquesta ja ha estat passada a la mostra d'individus. Així doncs, per tal d'obtenir estimacions sobre l'abast poblacional de la problemàtica, cal que mesurem l'extensió del problema en cadascun dels individus sobre els quals disposem d'informació. Els principals tipus d'indicadors que podem utilitzar a tal efecte són els següents:

- **Indicadors dicotòmics**

La manera més simple d'aproximar-nos a la quantificació de l'abast poblacional d'un determinat problema és concebre'l com quelcom que pateixen o no pateixen els individus. Així doncs, si estem analitzant l'abast de la pobresa en un determinat territori, l'opció de definir com a "pobres" aquells individus amb una renda mensual per sota d'un determinat llindar, com ara 400 euros, constitueix un indicador **dicotòmic** d'aquesta problemàtica en el sentit que només hi ha dues situacions possibles: ser pobre o no ser-ho. Un altre exemple d'indicador dicotòmic és definir com a dependent aquella persona que necessita ajuda per realitzar **alguna** de les activitats bàsiques de la vida diària (ABVD) que s'acostumen a contemplar (vestir-se, banyar-se, menjar, etc.).

- **Categories de necessitat**

Els indicadors dicotòmics de necessitat, tot i que permeten una primera distinció dels individus segons pateixin o no la problemàtica, no permeten capturar el fet que sovint la problemàtica té diferents graus d'intensitat. La caracterització de la intensitat de la problemàtica resulta fonamental a efectes, per exemple, de prioritzar els serveis cap als col·lectius amb més necessitats. En aquest sentit, seguint amb els exemples anteriors, és evident que la problemàtica d'una persona amb uns ingressos 10 euros inferiors al llindar de pobresa no és la mateixa que la d'una altra amb una renda 300 euros per sota, com tampoc no són equivalents la situació d'una persona amb una ABVD afectada o amb deu.

Així doncs, amb peculiaritats que depenen de la problemàtica tractada en cada cas, és habitual que les avaluacions de necessitats utilitzin categories a l'hora de definir la intensitat de la problemàtica que pateixen els individus que prèviament hagin estat caracteritzats de "necessitats" en termes dicotòmics. Aquestes categories sovint es construeixen a partir d'un índex continu, calculat sobre la base d'un conjunt ampli de variables, sobre el qual s'estableixen punts de tall. Per exemple, pel que fa a la problemàtica de la dependència, el nou Sistema per a l'Autonomia i Atenció a la Dependència (SAAD) defineix tres graus (I lleu, II moderat i III sever) que corresponen a tres trams de puntuació diferents en un índex que mesura la capacitat de l'individu per realitzar un

seguit d'activitats bàsiques de la vida diària⁴. Altrament, en els estudis que analitzen la pobresa, és habitual distingir la pobresa de la pobresa severa: la primera es produeix quan la renda de l'individu és inferior al 60% de la renda mediana, la segona quan els ingressos són inferiors al 25%.

B) ANÀLISI UNIVARIANT

Una part important de les preguntes que pretén respondre una avaluació de necessitats pot abordar-se, si l'enquesta ha estat correctament dissenyada, mitjançant eines estadístiques ben simples. Una mostra d'això és el càlcul de la primera qüestió a què hauria de donar resposta una avaluació d'aquest tipus: quin és l'abast de la problemàtica objecte d'estudi entre la població de l'àmbit territorial d'interès. La mesura més utilitzada per donar resposta a aquesta qüestió, que té el seu origen en l'àmbit de l'epidemiologia, es coneix amb el nom de prevalença. Podem definir la prevalença de la problemàtica "x" com el percentatge de persones sobre el total de la població que, en un determinat moment del temps, pateixen el problema "x". Pot utilitzar-se el concepte de prevalença per quantificar l'abast poblacional d'una determinada problemàtica amb independència del fet que el problema, sigui quin sigui, hagi estat mesurat en termes dicotòmics o mitjançant categories de necessitat⁵.

Calcular la prevalença d'una determinada problemàtica és un tipus d'anàlisi que es coneix amb el nom d'univariant, ja que centrem la nostra atenció en una sola variable. Hi ha multitud de mesures estadístiques que es poden fer servir per resumir la informació que conté una determinada variable, com ara la mitjana, la mediana, la moda, la freqüència, etc. És molt recomanable començar l'anàlisi de l'enquesta que hàgim elaborat amb el càlcul d'aquest tipus de mesures amb l'objectiu d'obtenir una primera descripció de cadascuna de les variables relacionades amb la problemàtica objecte d'estudi, les característiques sociodemogràfiques de la població, la utilització de serveis, etc.

C) ANÀLISI BIVARIANT

Una de les qüestions clau sobre les quals ha d'aportar informació una avaluació de necessitats, tant pel que fa a la problemàtica com a la utilització de serveis, és la relació que existeix entre les característiques sociodemogràfiques dels individus i cadascun d'aquests dos elements. Així doncs, prenent com exemple l'anàlisi de l'abast poblacional de la pobresa, resulta fonamental esbrinar si la prevalença d'aquest problema varia entre grups d'edat, sexes, nivells educatius, etc.; o, si per exemple hem establert que un 10% de les persones alcohòliques no utilitza els serveis previstos per atendre aquesta problemàtica, hem de poder saber si aquesta taxa de no utilització és la mateixa per a diferents col·lectius de població.

L'anàlisi bivariant constitueix l'aproximació més senzilla a l'hora de donar una primera resposta a les qüestions anteriors. L'objectiu d'aquest tipus d'anàlisi consisteix a esbrinar si existeix alguna relació entre dues variables: la variable d'interès, que en el nostre exemple anterior seria el fet de ser pobre, i una variable sociodemogràfica en particular (p.ex. el sexe). El que s'anomena una **taula de contingència**, de la qual en trobem un exemple al quadre 3, constitueix una de les eines d'anàlisi bivariant més populars.

QUADRE 3 EXEMPLE DE TAULA DE CONTINGÈNCIA

Suposem que hem elaborat una enquesta per avaluar l'abast poblacional de l'hàbit tabàquic en un determinat municipi. La nostra mostra està composta per 500 persones. L'enquesta, entre moltes altres variables, en conté una que ens informa si l'individu és o no fumador, i una altra que ens diu si la persona entrevistada és home o dona. Una primera qüestió que ens interessa de la nostra avaluació de necessitats és analitzar si la prevalença de l'hàbit tabàquic és diferent entre homes i dones. Qualsevol programa estadístic, com ara l'SPSS o fins i tot Excel, ens permetria calcular una taula de contingència (Crosstab) com la que es mostra a continuació:

SEXE	FUMADOR		TOTAL
	NO	SÍ	
Home	150 (50%)	150 (50%)	300 (100%)
Dona	90 (45%)	110 (55%)	200 (100%)
Total	240 (48%)	260 (52%)	500 (100%)

Així doncs, a partir dels resultats d'aquesta taula de contingència, sembla que la prevalença del tabaquisme en aquest municipi és superior entre les dones (55%) que entre els homes (50%).

Font: Elaboració pròpia.

La principal limitació d'una taula de contingència, quan les dades provenen d'una enquesta, és que no podem estar segurs de si les diferències detectades són reals o si simplement són producte de l'atzar. El que això significa, seguint amb l'exemple del quadre 3, és que no podem estar segurs que la prevalença poblacional del tabaquisme en aquest cas sigui diferent entre homes i dones. En concret, donat que les taxes que es mostren a la taula han estat calculades a partir d'una mostra d'individus, que no constitueixen el total de la població, no podem estar segurs que els resultats haguessin estat els mateixos si haguéssim utilitzat una mostra diferent de persones.

En aquest tipus de situacions, per verificar si les diferències són reals o es deuen a l'atzar, cal realitzar el que s'anomena un test de significació estadística. En el cas del nostre exemple, donat que les dues variables analitzades són dicotòmiques, el tipus de test que cal aplicar es coneix amb el nom de Xi-quadrat⁶. El resultat d'aquest test, quan s'aplica a les dades que apareixen al quadre 3, ens indica que les diferències detectades entre

homes i dones pel que fa l'hàbit tabàquic "no resulten estadísticament significatives": això és, no es pot descartar que l'associació detectada entre ser dona i fumar es degui a l'atzar (al fet d'haver analitzat aquesta mostra concreta). Així doncs, sobre la base d'aquest resultat, no podem estar segurs que el percentatge d'homes que fumen sigui realment inferior al de les dones.

La qüestió de la significació estadística, tot i que pot resultar un tecnicisme amb poca rellevància pràctica, té implicacions fonamentals sobre la interpretació dels resultats de qualsevol avaluació de necessitats que hagi utilitzat una enquesta com a font d'informació. Així doncs, si volem afirmar que una determinada problemàtica afecta més les persones amb menys estudis, o que les persones que viuen en zones rurals tenen més necessitats no cobertes que les que ho fan en entorns urbans, per posar només alguns exemples, les taules de contingència que s'hagin utilitzat per extreure aquestes conclusions han d'anar acompanyades d'un test de significació estadística. En cas contrari, sigui quina sigui la magnitud de les diferències detectades, no podem estar segurs que no es deuen simplement a l'atzar.

D) ANÀLISI MULTIVARIANT

És evident que l'anàlisi bivariant ofereix informació valuosa sobre molts dels aspectes que ens interessa conèixer quan portem a terme una avaluació de necessitats. Així doncs, si realitzem un seguit de taules de contingència relacionant el fet de patir el problema (p.ex. ser dependent) amb totes i cadascuna de les variables sociodemogràfiques que ens semblin rellevants (p.ex. l'edat, el sexe, el nivell educatiu, etc.), acabarem podent saber si el problema en qüestió afecta de manera diferent diversos col·lectius de població. De fet, com ja s'ha mencionat anteriorment, també podríem utilitzar taules de contingència per explorar la presència de patrons sociodemogràfics pel que fa a la utilització de serveis o a l'existència necessitats no cobertes.

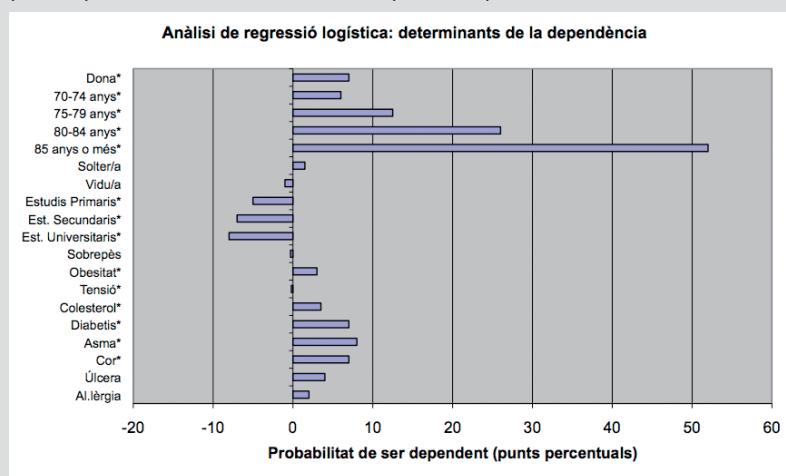
La principal limitació de l'anàlisi bivariant, tanmateix, és que no ens permet esbrinar si la relació que s'observa entre la variable d'interès i el factor sociodemogràfic no és més que el reflex de quelcom que no estem tenint en compte. Un exemple ens ajudarà a entendre-ho. Suposem que estem interessats en saber si la prevalença dels problemes de dependència és diferent entre els homes i les dones de més de 65 anys. Òbviament, si fem una taula de contingència que relacioni dependència i sexe, obtindrem uns resultats que ens indicaran que la prevalença de la dependència és superior entre les dones. Vol dir això que les dones pateixen més problemes que els homes? Potser sí, però també pot estar-nos indicant que les dones pateixen més problemes de dependència que els homes perquè hi ha moltes més dones que homes amb més de 80 anys, i els problemes de dependència augmenten molt a partir d'aquesta edat. El que voldríem saber, per tant, és si, a igual edat, les dones tenen més problemes de dependència que els homes.

L'anàlisi multivariant ens permet estudiar, simultàniament, la relació existent entre una variable d'interès i un conjunt de factors sociodemogràfics (l'edat, el sexe, el nivell educatiu, etc.), territorials o de qualsevol altra mena. El mètode multivariant més utilitzat és l'anàlisi de regressió. No és aquest el lloc per aprofundir sobre els detalls d'aquesta tècnica, però sí és important conèixer-ne les seves potencialitats. La més important és que permet aïllar la relació entre la variable d'interès (p.ex. la dependència) i un determinat factor sociodemogràfic (p.ex. el sexe), tenint en compte les relacions existents entre aquest factor i d'altres que també poden estar relacionats amb la variable d'interès (p. ex. l'edat, el nivell educatiu, etc.). A més, donat que el model estima simultàniament la relació entre la variable d'interès i cadascun dels factors sociodemogràfics, els resultats que obtenim ens permeten esbrinar si hi ha factors que tenen una major importància que d'altres. El quadre 4 il·lustra les possibilitats que ofereix l'anàlisi de regressió a través d'un exemple relacionat amb la dependència.

**QUADRE 4
EXEMPLE D'ANÀLISI DE REGRESSIÓ**

La *Encuesta Nacional de Salud 2003*, realitzada per l'INE, conté informació sobre més de 6.000 persones de 65 anys o més. Hi ha una sèrie de preguntes sobre activitats de la vida diària que permeten derivar una mesura dicotòmica de dependència, és a dir, classificar les persones entre dependents i autònomes. A més, entre moltes altres variables, l'ENS també conté informació sobre múltiples factors sociodemogràfics i de salut, com ara l'edat, el sexe, el nivell educatiu, el patiment de malalties cròniques, l'IMC, etc.

Així doncs, a partir del conjunt de variables esmentades, podríem estimar un model de regressió per tal d'analitzar en quina mesura el fet que una persona gran sigui o no dependent està relacionat amb determinats factors sociodemogràfics. El gràfic que es mostra a continuació conté, precisament, els resultats que obtindríem si portéssim a terme aquesta anàlisi. Cadascun dels valors que hi apareixen ens mostra com varia la probabilitat que els individus siguin dependents (en punts percentuals/100) en funció de llurs característiques: per exemple, comparat amb una persona que fos exactament igual en la resta de característiques (mateix sexe, igual nivell educatiu, mateixes malalties...), un individu de 85 anys o més té una probabilitat de ser dependent 52 punts percentuals més elevada que una persona d'entre 65 i 69 anys.

Font: Basat en Puig, Casado i Tur (2007).

Ben igual que en el cas de l'anàlisi bivariant, l'anàlisi multivariant es pot utilitzar per estudiar no tan sols la relació entre diverses variables sociodemogràfiques i la problemàtica social d'interès, sinó també entre aquelles (o unes altres) i alguna variable d'interès relacionada amb la utilització de serveis, l'existència de necessitats no cobertes, etc. Podríem utilitzar una anàlisi de regressió, per exemple, per esbrinar quins són els factors que en major mesura determinen la no utilització de les escoles bressol per part d'infants d'entre 0 i 3 anys: la renda dels pares, el seu nivell educatiu, la distància a la qual viuen els avis, el fet de viure en àmbit rurals, etc.

2.3 EXPLOTACIÓ D'UNA ENQUESTA JA EXISTENT

A l'hora de portar a terme una avaluació de necessitats, una alternativa menys costosa a la realització d'una enquesta per part de l'equip investigador consisteix a aprofitar-ne alguna de disponible. Els organismes oficials d'estadística (INE, IDESCAT, etc.), però també tota mena de centres de recerca públics i privats, porten a terme grans enquestes sobre les temàtiques més diverses. En molts casos, de forma gratuïta o per quantitats modestes, és possible aconseguir les microdades d'aquestes enquestes, és a dir, la informació detallada de tots i cadascun dels individus que varen ser entrevistats. Disposar d'aquest tipus de dades ens permet aplicar el conjunt de tècniques analítiques descrites a l'apartat anterior per donar resposta a les qüestions que haguem plantejat en la nostra avaluació de necessitats. Més endavant, a l'annex de la guia, es pot consultar una llista d'algunes de les enquestes realitzades per l'INE i l'IDESCAT que poden resultar d'interès a l'hora d'iniciar una avaluació de necessitats.

No obstant això, tot i resultar una alternativa menys costosa, l'explotació d'una enquesta ja existent sovint té inconvenients respecte la realització d'una enquesta nova. Els dos més importants són, d'una banda, la restricció que pot suposar per l'equip investigador el fet que les variables de l'enquesta vinguin donades i, de l'altra, el caràcter no representatiu de l'enquesta per a determinades unitats territorials.

La primera limitació acostuma a presentar-se sota dues modalitats (no excloents): 1) l'enquesta no conté algunes variables que resulten importants per portar a terme la nostra avaluació de necessitats, i 2) algunes variables, tot i estar-hi presents, no estan definides de la manera més adient. Per exemple, si volguéssim utilitzar l'Enquesta de Salut de Catalunya (ESCA) per portar a terme una avaluació de necessitats entorn la problemàtica de la dependència, ens trobaríem amb totes dues dificultats: 1) l'ESCA no conté informació sobre la utilització de serveis d'atenció a la dependència (SAD, centres de dia, etc.), i 2) les variables que s'hi inclouen per valorar la dependència són força limitades, ja que només contempen unes poques activitats, fet que limita la possibilitat d'establir categories de dependència precises⁷.

La segona limitació apareix quan l'avaluació de necessitats que volem realitzar es troba referida a una unitat territorial per a la qual la mostra de l'enquesta no resulta representativa. El Panel de Desigualtats Socials de Catalunya, tot i que resulta representatiu per al conjunt de Catalunya i a nivell provincial, no ho és a nivell comarcal ni tampoc municipal; això vol dir que ens podem creure la taxa de pobresa per a la província de Barcelona que se'n deriva de llur explotació, però no una hipotètica taxa per a la ciutat de Barcelona calculada a partir dels individus entrevistats que viuen en aquest municipi. En qualsevol cas, tal com s'explica més endavant, existeixen tècniques que permeten utilitzar els resultats d'una enquesta representativa a un nivell territorial determinat per estimar necessitats d'un nivell territorial inferior (vegeu l'apartat 2.5.).

Així doncs, si les dues limitacions anteriors no són gaire importants, l'equip encarregat de portar a terme l'avaluació de necessitats haurà de considerar seriosament utilitzar l'enquesta existent com alternativa a la realització d'una de nova. En aquest sentit, resulta molt recomanable invertir un cert temps en investigar si existeixen o no enquestes que, tot i no estar referides explícitament a la problemàtica del nostre interès, contenen un elevat número de variables que sí que hi estan directament relacionades.

2.4 REGISTRES ADMINISTRATIUS

El creixent nivell d'informatització de les administracions del nostre país ha comportat el desenvolupament de múltiples bases de dades amb informació de caràcter individual. Així doncs, existeixen bases de dades que contenen informació sobre la utilització dels serveis sanitaris de totes i cadascuna de les persones assegurades pel Sistema Sanitari públic, d'altres amb informació sobre els perceptors de prestacions per atur, o també sobre els usuaris dels serveis socials en les seves múltiples tipologies (residències, centres de dia...), entre moltes d'altres. En aquest sentit, tot i que escassament explotades a tal efecte, moltes d'aquestes bases de dades podrien utilitzar-se per portar a terme avaluacions de necessitats.

El gran potencial de les bases de dades administratives, a efectes de l'avaluació de necessitats, es troba en l'anàlisi d'aquells components de l'avaluació que tenen a veure amb la utilització dels serveis o prestacions, mentre que les qüestions relatives a la caracterització de la problemàtica resulten sovint més difícils d'abordar. Un bon exemple en aquest sentit seria el de les pensions de jubilació no contributives, gestionades per l'ICASS. Aquesta base de dades administrativa ens permet delimitar el número de persones que reben aquesta prestació, llurs característiques sociodemogràfiques, etc., però no podem utilitzar-la per analitzar en quina mesura les pensions no contributives de jubilació permeten eradicar les situacions de pobresa entre les persones de la tercera edat. El perquè d'això és fàcil d'entendre: les persones pobres que no cobren la prestació no figuren en aquesta base de dades. En termes més generals, una de les limitacions de les bases de dades administratives com a font per realitzar

avaluacions de necessitats, és que tendeixen a no tenir informació sobre el col·lectiu de persones que pateixen la problemàtica però no utilitzen els serveis.

En algunes ocasions, no obstant això, podem arribar a superar aquest escull mitjançant la combinació de diverses fonts de dades de caràcter administratiu. Un exemple relatiu a l'àmbit sanitari pot resultar útil per il·lustrar aquest punt. El CatSalut disposa de diferents bases de dades amb informació **individual** sobre la utilització que de les prestacions sanitàries públiques realitza la població, tant de les prestacions farmacèutiques com dels serveis hospitalaris. L'explotació aïllada d'aquestes bases de dades no ens permet aproximar-nos a l'existència de necessitats no cobertes, ja que aquells que no utilitzen els serveis no hi figuren. Ara bé, donat que el CatSalut també disposa d'una altra base de dades amb informació sobre totes i cadascuna de les persones que tenen cobertura sanitària pública, la combinació d'aquesta base i de les dues anteriors ens permet identificar individus que no utilitzen els serveis i mirar d'analitzar els factors que expliquen aquesta situació.

Les bases de dades administratives no són tampoc la panacea per a la realització d'avaluacions de necessitats. Aquest tipus de registres no sempre inclouen informació rica sobre la problemàtica objecte d'estudi, les característiques sociodemogràfiques dels individus o les seves percepcions pel que fa a la necessitat de serveis. Potser una manera de superar aquestes limitacions seria seguir l'exemple d'altres països, com ara Holanda o els EUA, i plantejar anàlisis que combinessin dades de registre amb dades d'enquesta aprofitant els avantatges d'una i altra. La forma més senzilla de portar a terme aquesta combinació és dissenyar enquestes amb mostres seleccionades a partir de bases de dades administratives, i completar a través dels qüestionaris allò que els registres no contemplin.

2.5 COMBINACIÓ DE FONTS SECUNDÀRIES: MÈTODES D'ESTIMACIÓ INDIRECTA

En aquells casos en què l'avaluació de necessitats es vol realitzar per a una unitat territorial petita, o bé un organisme de nivell superior està interessat a disposar d'informació de diverses unitats territorials del nivell inferior, les alternatives plantejades anteriorment acostumen a resultar massa costoses. La realització d'una enquesta representativa exigeix uns recursos econòmics que, per a molts territoris petits, superen les possibilitats dels agents interessats a dur a terme l'avaluació. Així mateix, com ja s'ha esmentat amb anterioritat, les enquestes realitzades per instituts d'estadística o similars tenen un grau de representativitat que, amb sort, se situa com a màxim a nivell provincial o comarcal.

En aquests casos, l'estimació poblacional d'una determinada problemàtica i de les necessitats de serveis corresponents es pot realitzar mitjançant mètodes indirectes que combinen diferents fonts d'informació secundària⁸. En essència, una metodologia d'estimació indirecta combina, d'una banda, informació específica de la unitat territorial que estiguem analitzant i, de l'altra, informació corresponent a una unitat territorial superior de la qual aquella en forma part. Típicament, la informació corresponent a la unitat territorial més petita provindrà del Cens de Població, mentre que les dades corresponents a la unitat més gran tindran el seu origen en una enquesta que, lògicament, hauria de contenir informació rellevant sobre la problemàtica objecte d'estudi.

La millor manera d'entendre en què consisteix una avaluació de necessitats basada en un mètode indirecte d'estimació és a través d'un exemple. Suposem que un ajuntament de la província de Barcelona està interessat a conèixer l'abast dels problemes de dependència de la seva població de 65 anys o més, així com el volum de serveis que es necessitaria per atendre aquesta problemàtica. L'ajuntament no té recursos per portar a terme una enquesta, i les enquestes ja disponibles sobre aquestes qüestions no resulten representatives a nivell municipal⁹. Podríem realitzar una avaluació de necessitats basada en un mètode d'estimació indirecta seguint els passos següents:

- Identificar els factors sociodemogràfics rellevants en l'aparició de la problemàtica, a través d'una recerca bibliogràfica, i identificar una enquesta d'àmbit territorial superior on aquesta informació estigui disponible. En el nostre exemple, podríem pensar en l'edat, el sexe i el nivell educatiu, factors que influeixen segons la literatura en la probabilitat de ser dependent, i en l'Enquesta de Salut de Catalunya, que conté informació representativa a nivell provincial sobre aquestes variables i també sobre la dependència.
- A partir de les microdades de l'enquesta, seleccionar els individus que viuen a la província en què es troba el municipi objecte de l'avaluació, i calcular la prevalença dels problemes de dependència per grups d'edat, sexe i nivell educatiu. La taula 1 ens mostra uns resultats ficticis d'aquest exercici.

Taula 1. Prevalença de la dependència a la província “X”, per grups d’edat, sexe i nivell educatiu (xifres fictícies)*.

	HOMES			DONES		
	<u>SENSE ESTUDIS</u>	<u>EST. PRIMARIS</u>	<u>E. SEC. O SUPERIORS</u>	<u>SENSE ESTUDIS</u>	<u>EST. PRIMARIS</u>	<u>E. SEC. O SUPERIORS</u>
<u>65-69</u>	14,10%	12,10%	10,10%	17,30%	15,30%	13,30%
<u>70-74</u>	24,10%	22,10%	20,10%	27,30%	25,30%	23,30%
<u>75-79</u>	34,10%	32,10%	30,10%	37,30%	35,30%	33,30%
<u>80-84</u>	44,10%	42,10%	40,10%	47,30%	45,30%	43,30%
<u>85+</u>	54,10%	52,10%	50,10%	57,30%	55,30%	53,30%

Font: Elaboració pròpia

* Nota: Cadascuna de les cel·les ens indica quin percentatge sobre el total de persones amb una determinada edat, sexe i nivell educatiu és dependent. La primera cel·la, per exemple, ens informa que el 14,1% dels homes d’entre 65 i 69 anys, sense estudis, pateix problemes de dependència.

- Utilitzar les dades del Cens d’Habitants, o del Padró Continu, per obtenir informació sobre la distribució de la població del municipi analitzat per grups d’edat, sexe i nivell educatiu. La taula resultant tindria un format idèntic al de la taula anterior, però a cadascuna de les cel·les hi trobaríem el número total de persones corresponent: per exemple, 2.236 homes sense estudis amb una edat compresa entre els 65 i els 69 anys.
- El producte de les dades de les dues taules anteriors constitueix una estimació, indirecta, del número total de persones afectades de dependència en el municipi analitzat. El component de l’avaluació de necessitats relatiu a la quantificació poblacional de la problemàtica acaba en aquesta etapa.
- Finalment, a partir de l’estimació sobre l’abast de la problemàtica, podem aplicar-hi ratis d’utilització normativa de serveis i, d’aquesta manera, estimar el volum de serveis necessaris per mitigar la problemàtica avaluada. La comparació entre aquest volum de serveis i el volum d’ús real dels mateixos, que podem obtenir a partir de dades de registre, ens permet respondre a les preguntes que caracteritzen una avaluació de necessitats: existeixen necessitats no cobertes? De quins serveis? Per a alguns grups de persones en particular?

En qualsevol cas, cal tenir present que les possibilitats que ofereix l’estimació indirecta de necessitats com a mètode capaç de generar resultats fiables depèn de tres factors clau:

- L'existència d'una enquesta amb informació rica sobre la problemàtica objecte d'estudi que, a més, sigui representativa per a un nivell territorial superior al que estiguem analitzant. En general, com més homogènies siguin les unitats que componen la unitat superior, més fiables seran les estimacions basades en un mètode indirecte.
- La presència d'indicadors a l'enquesta, que estiguin també disponibles en el Cens, clarament relacionats amb la problemàtica que estiguem analitzant. Els candidats habituals acostumen a ser variables sociodemogràfiques.
- La proximitat temporal entre les dades del Cens i de l'enquesta, i entre totes dues i el moment en què es vol portar a terme l'avaluació. En aquest sentit, estem a les portes d'un període especialment propici per realitzar avaluacions de necessitats basades en aquesta tècnica, ja que el proper Cens de Població es realitzarà l'any 2011.

Notes:

- 1 *Les entrevistes en profunditat a informants clau i els grups focals són les tècniques qualitatives més emprades en l'avaluació de necessitats. Una descripció d'aquestes dues tècniques, i d'altres relacionades, pot trobar-se a Delgado (1992).*
- 2 *Un d'aquests programes, per exemple, pot consultar-se visitant la pàgina web (en anglès):*
<http://www.raosoft.com/samplesize.html>
- 3 *Utilitzar Internet per realitzar enquestes és un recurs cada cop més utilitzat. No obstant això, en l'àmbit concret de l'avaluació de necessitats, les possibilitats d'aquesta alternativa són limitades. El principal escull té a veure amb el desigual grau d'utilització d'Internet entre la població, que pot plantejar problemes a l'hora d'obtenir mostres representatives.*
- 4 *Trobareu el barem en qüestió a: <http://www.saad.mtas.es/portal/docs/baremodependencia.pdf>*
- 5 *Cal no confondre el concepte de prevalença amb el d'incidència. Aquest darrer és defineix com el percentatge de persones sobre el total de la població que experimenta l'aparició d'un determinat problema durant cert període de temps. La incidència, molt rellevant en l'avaluació de necessitats sanitàries, és quelcom menys important a l'hora d'avaluar necessitats en d'altres àmbits.*
- 6 *El tipus de test a aplicar depèn del tipus de variables que estiguem analitzant: dicotòmiques, quan la variable només té dues categories possibles (p.ex. el sexe); categòriques, quan hi ha tres o més valors possibles (p.ex. el nivell educatiu); o contínues, quan la variable està mesurada en una escala numèrica contínua (p.ex. l'alçada). El lector interessat pot trobar informació sobre el tipus de test que s'ha d'aplicar en cada cas consultant qualsevol manual d'estadística.*
- 7 *Cal aclarir que el propòsit de l'ESCA no és servir de base per realitzar una avaluació de necessitats sobre els problemes de dependència i, per tant, les mancances apuntades no s'han d'interpretar com un error en el disseny d'aquesta enquesta. S'ha fet servir, a tall d'exemple, per il·lustrar les limitacions que podem trobar a l'hora d'utilitzar una enquesta ja disponible com a font d'informació per a una avaluació de necessitats.*
- 8 *S'anomena font d'informació secundària qualsevol que no hagi estat directament generada per qui l'està utilitzant.*
- 9 *Alternativament, podríem pensar en un exemple similar en què la Diputació de Barcelona estigués interessada a valorar les necessitats derivades de la dependència en els municipis de la província, amb el propòsit de millorar l'assignació de recursos per proveir serveis d'ajuda a domicili.*

3. LA PLANIFICACIÓ D'UNA AVALUACIÓ DE NECESSITATS EN 6 PASSOS

La majoria de qüestions conceptuals i metodològiques que s'han de resoldre quan es porta a terme una avaluació de necessitats són específiques del tipus de política pública que es vulgui analitzar. Així doncs, com mesurar la problemàtica en qüestió, quins factors socio-demogràfics hi poden estar relacionats, o el que pugui significar l'existència de necessitats de serveis no cobertes, són aspectes que caldrà plantejar de manera molt diferent en un programa de prevenció de l'obesitat o en una política de lluita contra la pobresa. El caràcter idiosincràtic d'aquestes i altres qüestions desaconsellen, al nostre parer, qualsevol intent d'establir un protocol de "com fer una avaluació de necessitats", ja que les instruccions que poguéssim suggerir resultarien massa genèriques per resultar útils en la fase d'execució de l'avaluació.

El que sí hem considerat oportú és intentar definir una sèrie de passos a seguir durant la que podríem anomenar fase de planificació de l'avaluació, és a dir, el temps transcorregut entre el moment en què es planteja la necessitat de portar a terme una avaluació i l'inici de la seva execució. Es tracta d'unes pautes molt generals que, si es posen en pràctica, haurien de permetre acabar disposant d'un esborrany del disseny de l'avaluació. Les qüestions que sorgeixen quan mirem de portar-lo a terme, ja en la fase d'execució, seran específiques de la política que estiguem avaluant i hauran de ser resoltes llavors.

Els passos que proposem com a guia per a la planificació d'una avaluació de necessitats són els següents:

PAS 1: EL TIPUS DE POLÍTICA I EL PROPÒSIT DE L'AVALUACIÓ

- Quin és el tipus de política sobre el qual es vol fer l'avaluació?
 - Nova Ja existent

- Quin és el propòsit (o propòsits) de l'avaluació de necessitats?

☐ Millorar la focalització dels serveis disponibles	Polítiques existents
☐ Millorar l'assignació territorial de recursos	Polítiques existents
☐ Identificar els serveis més efectius	Polítiques existents
☐ Anàlisi prospectiva: evolució futura de la problemàtica i necessitat futura de serveis	Ambdues
☐ Dimensionar problemàtica actual i utilització necessària de serveis	Polítiques noves

PAS 2: EL PROBLEMA, LA POLÍTICA, L'ÀMBIT TERRITORIAL

I LA POBLACIÓ DE REFERÈNCIA

- Descriure el **problema social** que pretén mitigar la política (Es tracta d'especificar quina és la situació de partida en què es troben els individus i quina la situació desitjada)
- Definir la **població de referència** respecte de la qual s'avaluarà l'abast del problema
- Descriure els **serveis i/o prestacions** que la política preveu per mitigar la problemàtica
- Especificar l'**àmbit o àmbits territorials** sobre els quals es vol efectuar l'avaluació

PAS 3: QUINES PREGUNTES VOLEM RESPONDRE?

Caldrà definir les preguntes fonamentals que volem respondre a través de l'avaluació. Pot resultar útil, tal com proposem a continuació, definir les preguntes per separat per a cadascuna de les tres fases en què es pot dividir una avaluació de necessitats. La llista de preguntes que suggerim és tan sols orientativa i, generalment, caldrà realitzar modificacions en funció del tipus de política que estiguem avaluant.

FASE 1. ABAST DE LA PROBLEMÀTICA, FACTORS ASSOCIATS I CAUSES

- Quantes persones de la població de referència pateixen la problemàtica social?
- Quins factors distingeixen aquest col·lectiu de la resta d'individus que conformen la població de referència?
- Què provoca la problemàtica social?

FASE 2. TIPOLOGIA I VOLUM NECESSARI DE SERVEIS

- Quins tipus de serveis haurien d'utilitzar les persones que pateixen la problemàtica? Amb quina intensitat i/o freqüència?
- Han de ser aquests serveis diferents en funció de la gravetat de la problemàtica i/o d'altres característiques dels individus?

FASE 3. ANÀLISI DE LA NECESSITAT, DEMANDA I UTILITZACIÓ DE SERVEIS EXISTENTS

POLÍTIQUES EN FUNCIONAMENT:

- Quantes persones que necessiten els serveis no els utilitzen?
- Quins factors determinen l'existència de necessitats no ateses? Barreres econòmiques? Desconeixement dels serveis? Altres factors?
- Hi ha llistes d'espera? Quina és la gravetat de la problemàtica dels que hi són?

NOVES POLÍTIQUES:

- Hi ha serveis privats que ja s'estan utilitzant per fer front a la problemàtica? I mecanismes de caràcter familiar, com ara transferències de renda o provisió informal d'atenció?
- Quantes persones utilitzen aquest tipus de serveis o mecanismes?
- Quins factors sociodemogràfics o d'altre tipus determinen la seva utilització?

PAS 4: FONTS D'INFORMACIÓ

El proper pas, un cop definides les preguntes rellevants, és valorar quina font d'informació és la més adient per donar-hi resposta. La taula següent mostra quines són les alternatives que s'han de considerar, així com els aspectes clau que cal valorar de cadascuna d'elles. Addicionalment, quan resulta pertinent, s'especifica on cal anar a buscar la font d'informació de què es tracti. De nou, per facilitar la discussió, s'ha optat per distingir entre les tres fases de les quals consta una avaluació de necessitats.

Taula 2. Fonts d'informació.

FASE 1. ABAST DE LA PROBLEMÀTICA, FACTORS ASSOCIATS I CAUSES		
ALTERNATIVES	QÜESTIONS CLAU	ON BUSCAR
<u>ELABORAR UNA ENQUESTA</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Plantejar escenaris pel que fa al cost econòmic que suposa optar per: <ul style="list-style-type: none"> • Mides mostrals diferents • Diferents formats d'entrevista (via Internet, postal, telefònica o presencial) • Número de preguntes del qüestionari 	Empreses especialitzades en elaborar enquestes. Empreses homologades pel CEO ¹ , en el cas de la Generalitat
	<ul style="list-style-type: none"> • Existeixen instruments validats per mesurar la problemàtica social? • Definirem la problemàtica en termes dicotòmics o mitjançant categories de necessitat? • Criteris professionals o percepcions dels individus? 	Bases de dades bibliogràfiques (vegeu: Annex. Guia de Recursos)
<u>ENQUESTA JA EXISTENT</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Existeix alguna enquesta, representativa a nivell del nostre àmbit territorial, que contingui informació sobre la problemàtica d'interès? • Les variables de l'enquesta són prou riques com per ajudar-nos a respondre les preguntes de la nostra avaluació de necessitats? 	Instituts oficials d'estadística o centres generadors d'enquestes (vegeu: Annex. Guia de Recursos)

<p><u>REGISTRES ADMINISTRATIUS</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hi ha fonts de dades administratives que permeten conèixer l'abast poblacional de la problemàtica? • Contenen aquestes bases informació detallada sobre les característiques sociodemogràfiques que resulten d'interès? 	<p>Departaments TIC i òrgans gestors dels organismes competents en la política que avaluem</p>
<p><u>MÈTODES D'ESTIMACIÓ INDIRECTA</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hi ha evidència que determinats factors sociodemogràfics, presents al Cens, estan relacionats amb el fet de patir la problemàtica? • Hi ha alguna enquesta que, per un àmbit territorial superior al que estem analitzant. 	<ul style="list-style-type: none"> • Cens de Població • Instituts oficials d'estadística o centres generadors

FASE 2. TIPOLOGIA I VOLUM NECESSARI DE SERVEIS

<u>ALTERNATIVES</u>	<u>QÜESTIONS CLAU</u>	<u>ON BUSCAR</u>
<p><u>RESULTATS D'ESTUDIS SOBRE EFECTIVITAT O COST-EFECTIVITAT</u></p>	<p><u>POLÍTQUES NOVES:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hi ha estudis d'àmbit internacional que analitzin l'efectivitat dels serveis proposats o d'altres de similars? <p><u>POLÍTQUES JA EN FUNCIONAMENT:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hi ha estudis sobre l'efectivitat dels serveis disponibles en el nostre entorn immediat (Catalunya, Espanya)? I d'àmbit internacional? 	<p>Bases de dades bibliogràfiques (vegeu: Annex. Guia de Recursos)</p>
<p><u>GRUP D'EXPERTS</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Quina ha de ser la composició del grup d'experts per tal d'evitar biaixos? • Quina serà la tècnica que s'utilitzarà (entrevistes, Delphi...)? 	<p>Departaments universitaris i centres de recerca especialitzats Bases de dades bibliogràfiques (vegeu: Annex. Guia de Recursos)</p>
<p><u>NECESSITAT COMPARATIVA</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Justificar la validesa del mètode pel que fa a: <ul style="list-style-type: none"> • Comparabilitat de la problemàtica entre les dues unitats geogràfiques • Criteris que determinen la idoneïtat de serveis que s'observa a la unitat de referència 	<p>Bases de dades bibliogràfiques (vegeu: Annex. Guia de Recursos)</p>

FASE 3. ANÀLISI DE LA NECESSITAT, DEMANDA I UTILITZACIÓ DE SERVEIS EXISTENTS		
ALTERNATIVES	QÜESTIONS CLAU	ON BUSCAR
<u>LES MATEIXES QUE A LA FASE 1</u>	El mateix tipus de qüestions que les esmentades a la fase 1, però referides a la necessitat, demanda i utilització de serveis, en comptes de a la problemàtica.	Ídem fase 1

PAS 5: L'ANÀLISI DE LES DADES

- Quin tipus d'anàlisis estadístiques es faran servir per respondre les preguntes de l'avaluació?
 - Anàlisi descriptiva bàsica (univariant)
 - Taules de contingència i d'altres tècniques bivariants
 - Anàlisi multivariant (regressions lineals, logístiques, etc.)

- De quin programari estadístic es disposa?
 - Excel
 - SPSS
 - Altres

- Permet aquest programari portar a terme les anàlisis previstes?

PAS 6: INVENTARI DE RECURSOS DISPONIBLES PER A L'AVALUACIÓ

Els passos anteriors ens hauran permès identificar quines són les alternatives de què disposem a l'hora de portar a terme l'avaluació. Aquest conjunt serà més o menys ampli en funció que existeixin més o menys fonts d'informació, com ara enquestes o registres administratius, amb els requisits necessaris per respondre a les preguntes que haguem plantejat. No obstant això, donat que cadascun d'aquests dissenys alternatius comporta mobilitzar una quantitat de recursos diferents, caldrà valorar si el que exigeix cadascuna de les alternatives encaixa amb la nostra disponibilitat de **temps, expertesa i diners**. En aquest sentit, a més de considerar l'opció de portar a terme l'avaluació de manera interna amb personal propi, cal considerar també l'alternativa de contractar externament l'avaluació.

Notes:

¹ Centre d'Estudis d'Opinió: <http://www.gencat.cat/economia/ceo/ceo/>

BIBLIOGRAFIA

BLASCO, J. *Com iniciar una avaluació: oportunitat, viabilitat i preguntes d'avaluació*. Barcelona: Ivàlua, 2009. (Col.lecció Ivàlua de Guies pràctiques sobre avaluació de polítiques públiques; 1)

BLASCO, J.; CASADO, D. *Avaluació de l'impacte*. Barcelona: Ivàlua, 2009. (Col.lecció Ivàlua de Guies pràctiques sobre avaluació de polítiques públiques; 5)

CARCILLO, S.; GRUBB, D. *From inactivity to work: the role of active labour market policies*. OECD social, employment and migration working papers (2006), núm. 36.

DELGADO, J.M. *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Síntesis, 1992.

OCHOA, J.M. [et al.]. "Met and unmet needs of schizophrenia patients in a spanish sample". *Schizophrenia Bulletin*. Vol. 29 (2003), núm. 2, p. 201-210.

ORTÚN, V. [et al.]. "El sistema de finançament capítatiu: possibilitats i limitacions". *Fulls Econòmics del sistema sanitari* (2001), núm. 35, p. 8-16.

PARERA, M.A. *Avaluació de l'eficiència*. Barcelona: Ivàlua, 2009. (Col.lecció Ivàlua de Guies pràctiques sobre avaluació de polítiques públiques; 6)

PUIG, J.; CASADO, D.; TUR, A. *Epidemiología y costes de la dependencia en personas mayores diabéticas: situación actual y perspectivas de futuro*. Madrid: Fundación Pfizer, 2007. (Documentos de trabajo)

REVIERE, R. [et al.]. *Needs assessment: a creative and practical guide for social scientists*. Bristol: Taylor & Francis, 1996.

ROYSE, D. [et al.]. *Needs assessment*. New York: Oxford University Press, 2009. (Pocket guides to social work research methods).

SORIANO, F.I. *Conducting needs assessment: a multidisciplinary approach*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.

WILLIAMS, R.; WRIGHT, J. "Health needs assessment: epidemiological issues in health needs assessment". *British Medical Journal* (1998), núm. 316, p. 1379-1382.

ANNEX. GUIA DE RECURSOS

Aquest annex conté un llistat de referències bibliogràfiques, enquestes, bases de dades documentals i altra mena de recursos que poden resultar d'interès a l'hora de portar a terme una avaluació de necessitats. L'inventari no és ni de bon tros exhaustiu, ni tampoc preteníem que ho fos. El nostre propòsit ha estat més aviat oferir un recull de recursos que, per la seva brevetat, fos capaç de servir de punt de partida per estimular una recerca més profunda per part dels lectors interessats. La recomanació és seguir els enllaços i deixar-se portar...

MANUALS

ALTSCHULD, J.W.; WITKIN, B.R. *From needs assessment to action: transforming needs into solution strategies*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2000.

REVIERE, R. [et al.]. *Needs assessment: a creative and practical guide for social scientists*. Bristol: Taylor & Francis, 1996.

ROYSE, D. [et al.]. *Needs assessment*. New York: Oxford University Press, 2009. (Pocket guides to social work research methods).

SORIANO, F.I. *Conducting needs assessment: a multidisciplinary approach*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.

WITKIN, B.R.; ALTSCHULD, J.W. *Planning and conducting needs assessments: a practical guide*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.

CAPÍTOLS DE MANUALS D'AVALUACIÓ:

MCKILLIP, Jack. "Need analysis: process and techniques". A: BICKMAN, L.; ROG, D.J. *Handbook of applied social research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1998. (p. 261-284).

ROSSI, P. H.; LIPSEY, M. W; FREEMAN, H. E. *Evaluation: a systematic approach*. 7th ed. London: Sage, 2004. (Assessing the need for a program: p. 101-132).

UNRAU, Y.A.; GABOR, P.A.; GRINNELL, R.M. *Evaluation in social work: the art and science of practice*. New York: Oxford University Press, 2004. (Doing a needs assessment: p. 121-154).

ENQUESTES

Els instituts oficials d'estadística, com ara l'INE o l'IDESCAT, porten a terme multitud d'enquestes sobre tota mena de qüestions. La selecció que figura a continuació mostra algunes de les que contenen informació sobre les problemàtiques socials considerades en aquesta guia: pobresa, salut, dependència, etc. El millor que es pot fer és mirar la descripció de cadascuna de les enquestes, tafanejar el qüestionari, etc. I, per descomptat, buscar-ne d'altres visitant els webs d'aquests organismes. També hem inclòs l'enllaç al Cens de Població (INE) i a la Base de Dades de Municipis i Comarques (IDESCAT), ja que ambdós ofereixen possibilitats per fer servir els mètodes d'estimació indirecta comentats a l'apartat 2 de la guia.

INE:

- Censo de Población 2001
<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft20%2Fe242&file=inebase&L=>
- Encuesta sobre Discapacidades, Autonomía personal y Dependencia (2008)
<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t15/p418&file=inebase&L=0>
- Encuesta de Salud 2006
<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t15/p419&file=inebase&L=0>
- Encuesta de Condiciones de Vida (varios años)
<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fp453&file=inebase&L=0>
- Encuesta sobre las personas sin hogar (varios años)
<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fp454&file=inebase&L=0>

IDESCAT:

- Base de dades de Municipis i Comarques
<http://www.idescat.cat/territ/BasicTerr?TC=9>

- Enquesta Demogràfica (2007)
<http://www.idescat.cat/cat/poblacio/ed/>

Pel que fa a l'àmbit de Catalunya, a més de les enquestes anteriors, també es poden consultar les que es llisten a continuació. Totes elles contenen aspectes relacionats, d'una manera més directa o indirecta, amb les problemàtiques socials i les polítiques públiques que hem tractat al llarg de la guia. El millor que es pot fer, de nou, és simplement tafanejar...

PANEL DE DESIGUALTATS A CATALUNYA (2001-2008):

- Qui la fa: Fundació Jaume Bofill
<http://www.obdesigualtats.cat/index.php?cm=06>

ENQUESTA DE SALUT DE CATALUNYA (1994, 2002 I 2006):

- Qui la fa: Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya
<http://www.gencat.cat/salut/depsalut/html/ca/plasalut/index.html>

ENQUESTA DE LES CONDICIONS DE VIDA I HÀBITS DE LA POBLACIÓ DE CATALUNYA (2006):

- Qui la fa: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans
<http://www.enquestadecondicionsdevida.cat/>

EFFECTIVITAT DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

POLÍTICA SANITÀRIA: COCHRANE COLLABORATION:

<http://www.cochrane.org/index.htm>

EDUCACIÓ, JUSTÍCIA I SERVEIS SOCIALS: CAMPBELL COLLABORATION:

http://camp.ostfold.net/campbell_library/index.shtml

BASES DE DADES DOCUMENTALS

Hi ha multitud de bases de dades bibliogràfiques que permeten fer cerques intel·ligents de tota mena de documents: des d'articles a revistes acadèmiques fins a informes oficials passant per tesis doctorals. Una manera senzilla d'accedir-hi, de forma ordenada, és a través de les pàgines web de les biblioteques universitàries. Una part substancial dels documents, com ara *working papers* o similars, són gratuïts. I en el cas dels articles acadèmics, tot i que generalment s'ha de pagar pel text complet, el resum acostuma a ser gratuït.

La pàgina web de la biblioteca de l'UPF, per exemple, ens permet accedir a totes les bases de dades bibliogràfiques d'aquesta universitat, buscar tota mena de documents i, quan no són de pagament, descarregar-los. N'hi ha prou amb seguir l'enllaç següent:

<http://www.upf.edu/bibtic/recursos/bd/>

ESTADÍSTIQUES INTERNACIONALS

OCDE:

Aquest organisme té a la seva pàgina web, en obert, una base de dades amb informació de tota mena sobre els països que en formen part. N'hi ha prou amb seguir l'enllaç que figura més a baix i buscar allò que ens interessi.

<http://stats.oecd.org/WBOS/index.aspx>

